

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Přírodní zahrady u mateřských škol a jejich využití společně s dětmi

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obor: 7531R001 – Učitelství pro mateřské školy
Autor práce: **Eliška Fischerová**
Vedoucí práce: Mgr. Jana Modrá

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Eliška Fischerová**
Osobní číslo: **P14000002**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Učitelství pro mateřské školy**
Název tématu: **Přírodní zahrady u mateřských škol a jejich využití společně s dětmi.**
Zadávající katedra: **Katedra pedagogiky a psychologie**

Z á s a d y   p r o   v y p r a c o v á n í :

Cílem bakalářské práce je charakterizovat přírodní zahradu a objasnit její využití společně s dětmi. Dále seznámit s realizovanými projekty a nabídnout vlastní návrh přírodní zahrady.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

GAMERITH, W., HRADIL R., 2013. Moje přírodní zahrada. 2. vyd. Jindřichův Hradec: Přírodní zahrada. ISBN 978-80-260-5326-2.

GRÜNDLER, E. C., SCHÄFER N., 2010. Dětská hřiště a zahrady v přírodním stylu. 1. vyd. Praha: Ministerstvo životního prostředí. ISBN 978-80-7212-523-4.

HEDERER, J., 1994. Životní prostředí a výchova. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-85282-88-7.

STRUMHAUS, O., PREININGEROVÁ, L., RAZÁKOVÁ D., 1955. Metodika seznamování dětí s přírodou v mateřské škole. 1. vyd. Praha: SPN.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Jana Modrá

Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání bakalářské práce: **16. června 2016**

Termín odevzdání bakalářské práce: **25. května 2017**

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.

děkan

doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.

vedoucí katedry

V Liberci dne 30. června 2016

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum: 2.5.2017

Podpis: Fischerová!

Poděkování

Chtěla bych poděkovat paní Mgr. Janě Modré za vedení mé bakalářské práce a poskytnutí připomínek k ní. Dále bych zde ráda zmínila Dětskou lesní školku Ostrov přírody v Trutnově, díky které jsem objevila inspirující prostředí pro děti předškolního věku. Tamní praxe mi napomohla uvědomit si, co je pro děti opravdu důležité.

Ráda bych poděkovala Mateřské škole Pohádka v Žacléři za ochotnou spolupráci a milé představení školy. Především bych chtěla poděkovat Středisku ekologické výchovy SEVER v Horním Maršově, kde jsem se na semináři Péče o zahradu společně s dětmi dozvěděla mnoho informací a seznámila se s autorkami knih, které ve své práci využívám. Tímto také děkuji zahradní architektce Ing. Vlastě Hábové za připomínky k mému návrhu zahrady, stejně tak Ing. Pavlu Dostálovi. Vzhledem k návrhu zahrady na konkrétní místo musím také poděkovat Mateřské škole v České Skalici, a to především paní ředitelce Heleně Vítové. V neposlední řadě bych ráda poděkovala ředitelce Nadace Proměny Karla Komárka Jitce Přerovské a Petře Hrubošové za poskytnutí informací o nadaci.

Anotace:

Tato závěrečná práce se zabývá přírodními zahradami u mateřských škol. Nabízí informace o potřebné legislativě při vybudování školní zahrady, poskytuje náhled vybraných prvků, které se v zahradě mohou objevit. V teoretické části se dále nachází seznam kritérií přírodní zahrady a v praktické části se snažím charakterizovat konkrétní přírodní zahradu u mateřské školy v Žacléři a popsat aktivity, které se dají realizovat s dětmi ve venkovním prostředí. Na závěr jsem vytvořila vlastní návrh přírodní zahrady.

Klíčová slova:

Přírodní zahrada, příroda, mateřská škola, předškolní věk, hra, venkovní prostředí, herní prvky

Annotation:

This thesis deals with natural gardens near kindergartens. It offers information about necessary legislation during the construction of school gardens. It also provides an overview of selected elements which can be found in these gardens. The theoretical part of my thesis contains a list of criteria which must be met in order to create a natural garden. In the practical part I characterise and describe an actual natural garden near a kindergarten in Žacléř and also describe the potential activities that could be realised with children outside. In conclusion I made my own project of a natural garden.

Key words:

Natural garden, nature, kindergarten, preschool age, activities, natural environment, game elements

Obsah

Obsah	8
Seznam obrázků	9
Teoretická část:	11
1 Úvod	11
2 Přírodní zahrady	14
2.1 Kritéria přírodní zahrady	14
2.2 Školní přírodní zahrady a legislativa	15
2.3 Rizika přírodní zahrady u mateřské školy	17
2.4 Prvky přírodní zahrady u mateřské školy	18
3 Nadační programy	33
4 Přínosy přírodních zahrad pro děti	35
Praktická část:	37
5 Metodika	37
6 Zahrada u MŠ Pohádka v Žacléři	39
6.1 Ukázka několika vybraných prvků v přírodní zahradě u MŠ v Žacléři	41
6.2 Procedura výzkumu	43
6.3 Rozhovory s pedagogy	44
6.4 Výsledky výzkumu	48
6.5 Diskuze	48
6.6 Závěry z pozorování	49
7 Využití zahrady pro děti	50
7.1 Pomůcky na zahradu, náčiní, dětské nářadí	50
8 Aktivity na zahradě a venku	52
9 Vlastní návrh zahrady	67
10 Závěr	84
Seznam použitých zdrojů	86

Seznam obrázků

Obrázek 1_Ježkovník	19
Obrázek 2_Bylinková spirála	20
Obrázek 3_Kompost obrostlý lichořeřišnicí	20
Obrázek 4_Třapatka a další rostliny	21
Obrázek 5_Záhonky v MŠ Pohádka v Žacléři	22
Obrázek 6_Cesty v MŠ Pohádka v Žacléři	22
Obrázek 7_Lavička ve tvaru xylofonu v MŠ Pohádka v Žacléři	23
Obrázek 8_Detail louky	23
Obrázek 9_Pítko s pitnou vodou v MŠ Pohádka v Žacléři	24
Obrázek 10_Vrbičková chýše na zahradě v Pilínkově	25
Obrázek 11_Kruh vydlážděný kameny se špalky v dětské lesní školce Ostrov přírody v Trutnově	25
Obrázek 12_Zakryté pískoviště u MŠ Křenkova v České Skalici	26
Obrázek 13_Venkovní geologická expozice Zkamenělá dřeva v Nové Pace	27
Obrázek 14_Lezecké stěny v MŠ Pohádka v Žacléři	27
Obrázek 15_Dendrofon u Střediska ekologické výchovy a etiky v Horním Maršově	28
Obrázek 16_Hmatový chodník v dětské lesní školce Ostrov přírody v Trutnově	29
Obrázek 17_Přírodní blátivá kuchyňka v dětské lesní školce v Trutnově	29
Obrázek 18_Vodní koryto v dětské lesní školce Ostrov přírody v Trutnově	30
Obrázek 19_Ohniště v dětské lesní školce Ostrov přírody v Trutnově	31
Obrázek 20_Volně ležící kmeny starých stromů u ZŠ Školní ve Vrchlabí	31
Obrázek 21_Velká ohrada s koňmi, oslíky, ovce a prasaty v dětské lesní školce Ostrov přírody v Trutnově	32
Obrázek 22_Zahrada před proměnou (archiv MŠ Žacléř)	39
Obrázek 23_Zimní pohled na zahradu před proměnou (archiv MŠ Žacléř)	40
Obrázek 24_Koncept přírodní zahrady	40
Obrázek 25_Krakonošův posed	41
Obrázek 26_Trampolína	41
Obrázek 27_Veverčí domečky	42
Obrázek 28_Altán	42
Obrázek 29_Vodní herní prvek	43
Obrázek 30_Dřevěné houpačky	43
Obrázek 31_Obrázky k určování počasí	53
Obrázek 32_Měření výšky stromu (JUNÁK ROVENSKO 2017)	65
Obrázek 33_Stávající používaná školní zahrada s lanovými prvky	67
Obrázek 34_Lokalizace MŠ (OPEN STREET MAP)	68
Obrázek 35_Pohled od parkoviště na řešenou zahradu, přiléhající ke stávající zahradě	68
Obrázek 36_Řešený pozemek pro budoucí přírodní učebnu	69
Obrázek 37_Plán rozvržení prvků v zahradě Klíček	71
Obrázek 38_Plán rozmístění prvků v zahradě	72
Obrázek 39_Pohled na zahradu z jižní strany	73

Obrázek 40_Pohled na podium.....	74
Obrázek 41_Pohled od budovy MŠ, položené nášlapné kameny děti vítají do přírodní zahrady	74
Obrázek 42_Schéma s rozměry podia (v metrech)	75
Obrázek 43_Schéma a rozměry dendrofonu (v metrech).....	76
Obrázek 44_Schéma s rozměry činelů (v metrech).....	76
Obrázek 45_Přibližné velikosti ležícího kmene (v metrech)	76
Obrázek 46_Schéma s rozměry hmyzího hotelu (v metrech)	77
Obrázek 47_Schéma s rozměry jezírka (v metrech).....	77
Obrázek 48_Schéma s rozměry terénní nerovnosti (v metrech)	78
Obrázek 49_Schéma s rozměry vrbičkové stavby (v metrech)	78
Obrázek 50_Schéma s rozměry králíkárnny (v metrech)	79
Obrázek 51_Schéma s rozměry záhonu (v metrech)	79
Obrázek 52_Schéma s rozměry kuchyňky (v metrech)	80
Obrázek 53_Schéma s rozměry stolků a špalků (v metrech)	80
Obrázek 54_Schéma s rozměry tabule (v metrech)	81
Obrázek 55_Schéma s rozměry obvodu stavebníště (v metrech)	81
Obrázek 56_Schéma s rozměry skříně (v metrech)	82

Teoretická část:

1 Úvod

„Příroda není místo, které bychom měli navštívit, je to domov.“ (Daniš 2016, s. 5). Tímto citátem slavného amerického básníka a environmentalisty Garyho Snydera bych ráda uvedla svoji práci. Pokud hovoříme o člověku (dítěti), hovoříme zároveň o přírodě. Jsme její součástí. A abychom nebyli jen špatnou a ničivou složkou přírody, musíme jí porozumět. K tomu potřebujeme mít zájem se něco dozvědět, nebát se zkoumat a objevovat. Využívat všech našich smyslů a pomocí nich vnímat přírodu jako prostředí kolem nás, ve kterém žijeme. Pokud chceme získávat nové povědomí o přírodních zákonitostech, krásách a nebezpečích, půjde nám to nejlépe v dětském věku a bezprostředně v přírodě. V tomto věku člověk nejsnáze vstřebává nové informace, nemá předsudky a obavy, chce objevovat a lákají ho veškerá tajemství přírody.

Vše, co jsme zažili do šesti let, se odráží v celém našem životě. V dětství je pro nás velice důležité inspirativní prostředí. Troufám si říct, že příroda je pro děti to nejdokonaleji připravené podnětné prostředí, ve kterém mohou být.

Děti se v přírodě naučí rozeznávat jednotlivé rostliny a živočichy. Když je vidí, mohou na ně sáhnout, přičichnout k nim, nebo jim naslouchat, jejich zážitek je o to větší. Venku si smí hrát se vším, co příroda nabízí. Děti zjistí, že příroda je nevyzpytatelná a může ledasčím překvapit. Při trpělivém čekání či nadšeném objevování nebo naopak prožití zklamání, se dítě pokouší zvládat nové situace. Zároveň se poučí, aby příště neúspěchu předešlo.

Pokud si všímáme každodenních změn v přírodě, nesmíme opomenout změny, které nám příroda připravuje během celého roku. Takovým změnám se dítě nejlépe přizpůsobí, když je cítí na vlastní kůži. Také se lépe orientuje v čase, když vnímá změny krátkodobé i dlouhodobé.

Tímto úvodem bych chtěla přiblížit důležitost pobytu dětí v přírodě. Moje práce se zabývá přírodními zahradami u mateřských škol. Mateřských škol máme v České republice kolem 5 000 (ŠKOLKY.INFO 2017) a snad každá z nich má u budovy školy nějaký prostor, kde děti mohou trávit čas určený pro pobyt venku. Všechny tyto zahrady se ale liší vzhledem, rozlohou, různorodostí prvků a svou polohou (část města, krajina, nadmořská výška). V neposlední řadě je odlišná i doba pobytu dětí na zahradě. Existuje u nás plno lesních mateřských škol, kde se děti pohybují venku celý den. Jen v mimořádně nepříznivých podmínkách vyhledávají zázemí. Z výzkumu vědců z Velké Británie měřícího rychlost pohybu dětí vyplývá, že fyzická aktivita dětí byla 2–3× vyšší venku než uvnitř. (Daniš 2016, s. 13). Navíc děti, které tráví více času venku, jsou fyzicky aktivnější a méně u nich hrozí nadváha či obezita. Malé děti, které si hrají v přírodním prostředí, rychleji rozvíjejí hrubou motoriku. (Daniš 2016, s. 13).

I přes to, že je člověk součástí přírody a právě ona mu nabízí nepřeberné množství možností, je dokázané, že děti venku tráví stále méně času. To má vliv nejen na dětskou obezitu, ale i na jejich vztah k přírodě. „Podle mezinárodní srovnávací studie HBSC Světové zdravotnické organizace s daty z roku 2014 je každý čtvrtý chlapec a každá osmá dívka ve věku 11–15 let v Česku obézní nebo má nadváhu.“ (Daniš 2016, s. 37). „A kolik času tráví děti venku? Podle reprezentativního výzkumu provedeného Nadací Proměny Karla Komárka ve spolupráci s agenturou Median tráví české děti ve věku 7–15 let někde venku v průměru 1 hodinu a 48 minut denně.“ (Daniš 2016, s. 38)

A to je opravdu málo času. Na druhou stranu najdeme mnoho situací, kde se děti s přírodou setkávají a tráví venku většinu dne, buď v konkrétních rodinách, nebo v již zmíněných lesních školkách.

Pokud budeme chtít propojit předškolní vzdělávání s blízkým kontaktem s přírodou, nabídne se nám možnost založení přírodní zahrady. Taková zahrada dětem poskytuje mnoho přírodních úkazů, pozorování drobných živočichů i pestrost rostlinných druhů. Přesto zde naleznou i herní prvky, které děti vždy lákají.

Právě proto, že jsou přírodní zahrady stále více vyhledávané a sama v nich vidím velký přínos, vybrala jsem si tento druh zahrad jako téma závěrečné práce. Práce si klade za cíl objasnit pojem přírodní zahrada, shrnout pravidla, která musí přírodně orientovaná zahrada splňovat a která rizika mohou na takové zahradě nastat.

V praktické části jsem si stanovila několik dílčích cílů:

1) Studium a rozbor konkrétní nově vzniklé přírodní zahrady u mateřské školy. Zaměřím se především na zkoumání jejího přínosu v porovnání s předchozím stavem zahrady. Při návštěvě instituce budu prostřednictvím rozhovorů s pedagogickým personálem zjišťovat jejich vztah k proměněné zahradě i jejich názory na její využití. Cílem této kapitoly bude pomocí výzkumného šetření a konzultací s učitelkami nalézt odpovědi na otázky: Jak často využíváte zahradu s dětmi a na jaké činnosti? Co děti na zahradě nejvíce láká? Hodnotíte proměnu zahrady jako pozitivní? Změnily byste na ní něco? Zaznamenaly jste nějaké rozdíly v dětské hře na zahradě před proměnou a po proměně?

2) Sestavení souboru aktivit vhodných k využití v přírodní zahradě. Chci nabídnout netradiční aktivity, které lze s dětmi na zahradě přírodního charakteru a venku uskutečnit.

3) Vytvořit svůj návrh přírodní zahrady u mateřské školy.

2 Přírodní zahrady

„Přírodní zahrada je zahrada bez chemie, která poskytuje prostor k životu rostlin a živočichů z volné přírody. Není to divočina, na kterou by lidská ruka nesáhla, ale všechny zásahy a činnosti zde probíhají s ohledem na veškeré její obyvatele a v souladu s přírodou. Je mnoho definic, pro využití v environmentálním vzdělávání je asi nejvýstižnější tato:

„Přírodní zahrada není to, co vidím, ale to, co se v ní děje.“ (Le Roye)

Hnutí za zakládání přírodních zahrad k nám přišlo z Rakouska, kde má již víc než dvacetiletou tradici, a díky přeshraničním projektům spolupráce se podařilo jejich know-how přenést k nám, zejména do příhraničních oblastí. Příznivci zahradničení vlídného k lidem i k přírodě šíří myšlenky projektu do ostatních částí republiky. I školní zahrady mohou získat svůj certifikát a jistě stojí za zmínku, že jejich existence (která nám v České republice většinou připadá samozřejmá), je vlastně evropskou raritou.“ (Křivánková 2014a, s. 1)

Přírodně utvářená zahrada nabízí dětem možnost experimentování s přírodními materiály, pozorování zvířat a rostlin, bezprostřední prožitky střídání ročních období. V neposlední řadě poskytuje dětem možnost naplnit potřebu pohybu.

2.1 Kritéria přírodní zahrady

Přírodní zahrada především prospívá životnímu prostředí a nabízí rozmanité prostředí pro její účastníky. Přírodní zahrada se každý den mění. Aby mohl člověk říci, že má přírodní zahradu a mohl získat certifikát, musí splňovat následující podmínky:

Základní kritéria (musí být splněna všechna):

- **nepoužívat žádné pesticidy** (chemické prostředky na hubení plevelů a škůdců zabíjejí užitečné a neškodné živočichy i rostliny, zůstávají dlouhou dobu v půdě, splachují se do povrchových i podzemních vod a jsou škodlivé i pro člověka)
- **nepoužívat lehce rozpustná minerální hnojiva** (živiny jsou pro rostlinu přístupné na krátkou dobu, může dojít ke spálení rostliny nebo přehnojení, celkové oslabení rostliny způsobí, že rostlina je snadnou kořistí pro škůdce a choroby)

- **nepoužívat rašelinu k obohacování a úpravě půdy** (rašelina je ubývající přírodní zdroj)

Prvky přírodní zahrady (min. 5 musí splňovat):

- živý plot z planých keřů
- přirozená louka nebo prvky louky
- ponechání divokých porostů
- divoký koutek
- mimořádná stanoviště (vlhká nebo suchá)
- listnaté stromy
- květiny a kvetoucí trvalky

Obhospodařování a užitková zahrada (min. 5 musí splňovat):

- kompost
- „domečky“ pro zvířecí pomocníky
- využití dešťové vody
- užívání k přírodě šetrných materiálů a postupů
- mulčování
- zeleninové záhonky a bylinky
- ovocná zahrada a bobulovité keře
- smíšená kultura - střídání plodin - zelené hnojení (Machátová, aj. 2014, s. 7)

2.2 Školní přírodní zahrady a legislativa

Na dětských hřištích, zahradách u škol apod. se musíme obzvláště zabývat potřebnou legislativou. Dávat pozor na umístění vybraných herních prvků a jejich originální návody řádně pročíst. Důležitá je správná instalace, kontrola a následná údržba, která by měla odpovídat předpisům od výrobce.

Každý herní prvek, který vybereme do školní zahrady, musí splňovat mnoho parametrů. Vše se musí řídit právními předpisy souvisejícími s oblastí školních zahrad.

Požadavky jsou na hygienu a bezpečnost. Některé úpravy nebo stavby v zahradě vyžadují územní nebo stavební řízení. Každý herní prvek musí mít navíc certifikaci, podle platných norem. (Hábová, aj. in Chaloupky 2011, U5 1–3). Výrobce má povinnost prodávat už certifikovaný prvek, ale pokud si ho upravíme nebo do zahrady instalujeme něco vyrobeného, musíme si zaplatit certifikaci.

Právní předpisy, kterými se musíme zabývat při budování nebo rekonstrukci zahrady:

- Zákon č. 22/1997 Sb. o technických požadavcích na výrobky a o změně a doplnění některých zákonů.
- Nařízení vlády č. 329/2002 Sb. (na trh a do provozu je možné uvádět jen taková zařízení, která splňují zákonem stanovené požadavky a mají certifikaci).
- ČSN EN 748 – zařízení hracích ploch.
- ČSN EN 957 – stacionární tréninková zařízení.
- ČSN EN 1176-1 všeobecné bezpečnostní požadavky a zkušební metody.
- ČSN EN 1176-2 specifické bezpečnostní požadavky a zkušební metody pro houpačky.
- ČSN EN 1176-3 specifické bezpečnostní požadavky a zkušební metody pro skluzavky.
- ČSN EN 1176-4 specifické bezpečnostní požadavky a zkušební metody pro lanové dráhy.
- ČSN EN 1176-5 specifické bezpečnostní požadavky a zkušební metody pro kolotoče.
- ČSN EN 1176-6 specifické bezpečnostní požadavky a zkušební metody pro kolébačky.
- ČSN EN 1176-7 pokyny pro zřizování, kontrolu, údržbu a provoz.
- ČSN EN 1177 – povrch hřiště tlumící náraz – bezpečnostní požadavky a zkušební metody.
- ČSN EN 12572 – umělé lezecké stěny.
- ČSN EN 14974 + A1 – vybavení pro uživatele kolečkových sportovních zařízení – bezpečnostní požadavky a metody zkoušení.
- ČSN EN 15312 + A1 – víceúčelové sportovní zařízení s volným přístupem – funkční a bezpečnostní požadavky a metody zkoušení.
- Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník (stanovuje povinnosti provozovatelů).
- Zákon č. 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví (ve znění zákona č. 274/2003 Sb.) - (základní právní předpis uvádějící požadavky na hygienu prostor pro pobyt dětí a odkazující na další vyhlášky).
- Vyhláška č. 410/2005 Sb. o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých (ve znění vyhlášky č. 343/2009 Sb.) -

(pozemky mateřských a základních škol musí být oploceny, nezastavěná plocha pozemku mateřských škol a zařízení pro pobyt a ústavní výchovu dětí musí činit nejméně 4 m² na 1 dítě, dřeviny nesmí stínit na pobytové a výukové místnosti, travnaté plochy a dřeviny musí být řádně udržovány).

- Vyhláška č. 135/2004 Sb. - hygienické požadavky na koupaliště, sauny a hygienické limity písku v pískovištích venkovních hracích ploch (ve znění vyhlášky č. 292/2006 Sb.).
- Zákon č. 183/2006 Sb. o územním plánování a stavebním řádu (tzv. stavební zákon) ve znění pozdějších předpisů (stanovuje, kdy je potřeba územní rozhodnutí nebo územní souhlas, stavební povolení nebo jen ohlášení stavby, stavbou zákon rozumí i chodníky, zpevněné plochy, oplocení, stavba altánu apod.).
- Vyhláška č. 499/2006 Sb. o dokumentaci staveb.
- Zákon č. 18/2010, kterým se vyhlašuje úplné znění zákona č. 114/1992 o ochraně přírody a krajiny a jeho prováděcí vyhláška č. 395/1992 Sb. (žádosti o kácení stromů). (Hábová, aj. in Chaloupky 2011, U5 1–2).

2.3 Rizika přírodní zahrady u mateřské školy

Na co všechno musíme ohledně zahrady pamatovat? Pokud chceme vybudovat školní zahradu, musíme mít kde. Tudíž škola musí mít, ať už svůj, nebo pronajatý pozemek. Vedení školy musí odsouhlasit vaše plány. Ředitel totiž zodpovídá za vše, co se děje ve škole a v jejím areálu. Přínosem a důležitým článkem je učitel, který je do proměny zahrady zaujatý, stmelí tým kolegů a krok po kroku přetváří návrhy do reálných výsledků s pomocí ostatních.

Co se pozemku týče, musíme si také dávat pozor na budoucí možné budoucí plány vedení (přístavba tělocvičny, jídelny apod.). Pokud je pozemek města, je možné, že tento zřizovatel bude chtít přes zahradu vést silnici, postavit parkoviště atd. Na pronajatém pozemku musíme mít schválenou třeba i výsadbu stromů. Pamatovat musíme na naše finanční prostředky, naopak jejich nedostatek nám poskytuje prostor k vytváření bezúdržbových ploch a struktur. (Křivánková 2014a, s. 5–7)

Dalším bodem, který nesmíme opomenout, jsou nároky na péči a údržbu. Musíme si předem zjistit, kdo a jak často by se mohl o zahradu starat. Ať už budeme mít zahradu permakulturní či bezúdržbovou, vždy se může stát, že budeme potřebovat pomoc se sečením trávníku, lakováním altánu nebo třeba zaléváním záhonu o víkendech. Pokud nemáte možnost nějaké pomocné síly, vybírejte kvalitní materiály

na prvky v zahradě a s rozlohou záhonů nebo počtem zvířat nejdříve zvažte jejich nutnost.

Když už budeme mít zahradu přístupnou dětem, musíme si zjistit, zda některé z dětí není alergické na pyl, různé druhy travin, zvířecí srst, včelí bodnutí a další, které se mohou u dětí vyskytovat. Problém může nastat, pokud dítě kousne klíště, které bylo přenašečem nějaké infekce. Tato rizika je nutné řešit s rodiči ještě před nástupem do školy.

Nyní už jen nesázet na zahradu u mateřské školy jedovaté rostliny, zabezpečit jezírko sítí či plůtkem a zamezit tak možnému spadnutí dítěte do vody.

2.4 Prvky přírodní zahrady u mateřské školy

Následující seznam obsahuje prvky, které tvoří přírodě blízkou zahradu. Prvních devět prvků je takových, kterými se řídí přírodní zahrada jak u školy, tak i u domu. Ostatní prvky se vyskytují spíše na zahradách u školek nebo na dětských přírodních hřištích. Prvky dětem umožňují se přímo setkávat s přírodními materiály každodenní hrou pomocí všech svých smyslů. Pomocí těchto přírodních prvků jsou děti vedeny k odpovědnému chování za životní prostředí. S pomocí pedagogů děti objevují krásu přírody a sledují změny v přírodě. U školních zahrad musíme dbát na legislativu a například herní prvky nazvat výukovými, protože takové nemusíme certifikovat (Křivánková 2014d, s. 22). Samozřejmě musíme dbát na bezpečnost dětí a hygienu. Důležitá jsou předem stanovená pravidla chování na zahradě.

Prvky jsem rozdělila do tří kategorií, do kterých patří pestrost zahrady, seznamování s živly a herní prvky. Všechny spolu velmi souvisí. Například při volné hře u prvků, nazvaných herními, dítě může pozorovat drobné živočichy nebo manipulovat s půdou či vodou, což by dle mého rozřazení spadalo také do pestrosti zahrady a seznamování s živly. Jde spíše o to, jak vidím primární využití konkrétních prvků. V kategorii pestrosti zahrady najdeme místa určená pro výsadbu rostlin, stromů, keřů, dále cesty a zvířata. V kategorii seznamování s živly se jedná o prvky, jejichž prostřednictvím se dítě seznamuje s vodou, půdou a ohněm.

1. Divoký koutek

Druh prvku: pestrost zahrady

Využití: Divoký koutek, část zahrady, která je určena bezprostředně pro živočichy. Děti zde nešlapou v dlouhé trávě, maximálně pomocí smýkačky mohou děti nachytat hmyz a pozorovat to množství živočichů, které pouhým sledováním z dálky nevidíme. V tomto úseku se nachází hmyzí hotely, které jsou dnes velmi populární. Musíme si ale dávat pozor na jejich umístění, aby se tam hmyz chtěl ubytovat. To platí stejně i u dalších příbytků. Ježkovník, žabník, ptačník, broukoviště, domečky pro škvory, berušky, motýly i nejrůznější druhy ptačích či netopýřích budek, mohou sloužit jako výukové prvky, které jsou rozmístěny po celé zahradě v klidných místech. „*Děti se při jejich výrobě nebo budování učí nejen o samotných živočiších, ale i základním zručností, dovedností, spolupráci při zpracování dřeva a čtení technického nákresu nebo plánu*“ (Křivánková 2014d, s. 2). A následně sledováním života jejich nových obyvatel. A tak sem můžeme zařadit i louku nebo prvky louky.

Obrázek 1_Ježkovník

2. Bylinková spirála

Druh prvku: pestrost zahrady

Využití: „*Na malé ploše je možné vyhovět různým nárokům pěstovaných bylin. Na spirále je možno ukazovat výběr správného stanoviště pro jednotlivé druhy bylin podle jejich požadavků. Děti se učí bylinky nejenom poznávat a starat se o ně v průběhu vegetace, ale také je samy sklízeti a sušit. Po celý rok je tak mají k dispozici na čaj a další využití*“ (Křivánková, 2014c, s. 6).

Obrázek 2_Bylinková spirála

3. Kompost

Druh prvku: pestrost zahrady

Využití: Kompost by neměl chybět na žádné zahradě. Nejen že výrazně obohatí pozemek rozkladači a půdními organismy, ale zároveň umožní sledovat procesy rozkladu nejrůznějších druhů organických materiálů. Umožní likvidovat biologický odpad ze zahrady přímo na místě a zároveň pomáhá zvyšovat úrodnost půdy bez chemických prostředků. Děti se učí rozlišovat různé druhy půd. Názorně vidí, že půda je základní podmínkou života, protože vzniklý humus využijeme na záhoncích pro námi prospěšnou zeleninu. Zjišťují, co se na kompost dává a co do něj nepatří. (Hábová in Chaloupky 2011, s. 05-1)

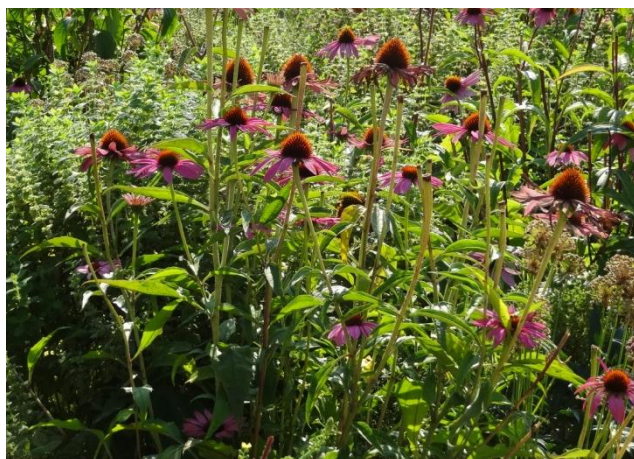
Obrázek 3_Kompost obrostlý lichořeřišnicí

4. Stromy, keře a trvalky

Druh prvku: pestrost zahrady

Využití: Při výběru stromů a keřů do přírodní zahrady se nejlépe hodí naše původní druhy. Jsou zde pro ně nejvhodnější podmínky. S dětmi na nich můžeme pozorovat a sbírat plody, ochutnávat je i z nich zhotovovat nejrůznější pokrmy. Společně sledujeme jejich proměny v průběhu vegetace. Stromy a keře poskytují zároveň úkryt a potravu pro živočichy, zejména ptáky.

Trvalkové záhony jsou velmi atraktivní a lákavé pro hmyz. Navíc trvalky nevyžadují přílišnou péči, čímž vzniknou bezúdržbové plochy, přitažlivé pro motýly, které v zahradě vítáme (Křivánková 2014a, s. 9).

Obrázek 4_ Třapatka a další rostliny

5. Záhon s ukázkou smíšené kultury

Druh prvku: pestrost zahrady

Využití: Malý záhon se vejde i na zahradu o nevelké rozloze. Zelenina se dá spolu s bylinkami využít v kuchyni a dohromady s květinami jsou biologickou ochranou sobě navzájem. Děti si vyzkouší sázet, pečovat o semínka, pěstovat zeleninu. Uvidí, že se nemusí všem rostlinám dařit, když nemají vhodné podmínky. A pokud něco vzejde, děti vlastnoručně zasazenou mrkev určitě rády ochutnají. Bylinky nás lákají pro jejich výraznou vůni k přičichnutí (Křivánková 2014a, s. 9). Dbáme na přiměřenou velikost záhonu, práce na nich s dětmi by měla být spíše krátkodobá. Několikahodinové plení, sebere každému chuť k zahradničení. Vybíráme druhy zeleniny s různou dobou vegetace. Děti poznávají, jak vypadá plod i rostlina. (Hederer 1994, s. 29)

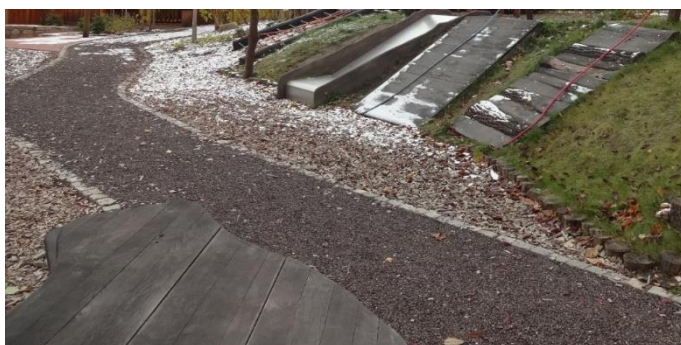

Obrázek 5_Záhonky v MŠ Pohádka v Žacléři

6. Nezpevněné povrchy cest

Druh prvku: pestrost zahrady

Využití: Výhodou nezpevněných ploch je vsakování dešťové vody, které je nejjednodušším opatřením pro doplnění spodní vody. Zároveň předcházíme škodám z přívalových dešťů. Je možnost použít dlažbu, mezi kterou se může voda prosakovat do země. Do zahrad se používá jemný štěrk, písek, dřevěná štěpka nebo kůra (Křivánková 2014a, s. 9).

Obrázek 6_Cesty v MŠ Pohádka v Žacléři

7. Místa k sezení a odpočinku

Druh prvku: pestrost zahrady

Využití: Zahrada by měla poskytovat odpočinek, to znamená, že bychom měli na zahradě najít dostatek míst k sezení, případně i k psaní nebo malování. Můžeme mít lavičky, židle nebo špalky v altánu, zídky, klády nebo kameny v prostoru zahrady. V zimních měsících bychom měli dbát na to, aby děti neseděly na studeném povrchu. V létě si můžeme s dětmi donést karimatky nebo deky a roztáhnout si je na trávník. Záleží na tom, jakou aktivitu realizujeme (Křivánková 2014a, s. 9).

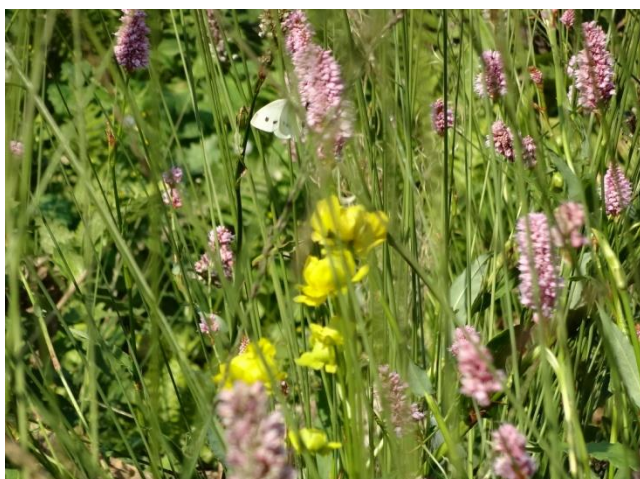

Obrázek 7_Lavička ve tvaru xylofonu v MŠ Pohádka v Žacléři

8. Rozdílná mikroklimata

Druh prvku: pestrost zahrady

Využití: Nejvhodnější místa k pozorování, mohou být rozdílná mikroklimata, jako jsou slunná a stinná místa, suché a vlhké prostředí. Děti mohou sledovat děje a procesy, zaznamenávat a vyvozovat závěry. Tato místa dokazují názorně nezbytnost vody pro život, schopnost adaptace živých organismů na její nedostatek nebo naopak přebytek (Křivánková 2014a, s. 9).

Obrázek 8_Detail louky

9. Pitná voda

Druh prvku: seznamování s živly

Využití: Když nám nebo dětem vyschne v krku při hře na zahradě, výborně se hodí mít na zahradě pítka s vodou. Jsou velmi oblíbená u dětí. Děti si vytváří návyk pít čistou vodu a samy regulují potřebu pití. Na výběr existuje mnoho druhů, do přírodně

vytvářející zahrady se nejsnáze zakomponují pítka kamenná (Pýchová, aj. 2013, s. 24). Pitná voda by měla být dostupná na každé školní zahradě z hygienických důvodů (Křivánková 2014a, s. 9).

Je dobré umístit na zahradu i pítko pro ptáky, čímž se vyvarujeme případu, že ptáci budou létat na ovoce kvůli šťávě. Ptáci se tam mohou nejen napájet, ale i koupat. Proto je nutné, aby mělo pítko nízké okraje a jen pár centimetrů do hloubky, aby mohli snadno vzlétnout ptáci s mokřým peřím. Umístění pítka je důležité. Blízko u křoví na ptáky může číhat nebezpečí. Je dobré ho zabudovat na přehledné místo, kam s dětmi dohlédneme, přičemž můžeme pozorovat návštěvníky zahrady (Křivánková 2014b, s. 15).

Obrázek 9_Pítka s pitnou vodou v MŠ Pohádka v Žacléři

10. Vrbičkové stavby

Druh prvku: herní prvky

Využití: Vrba se dříve velmi často využívala zejména v košíkářství, Řemeslo pomalu upadalo a mnoho porostů zplanělo. Dnes se vrby opět sází k břehům a využívají se na stavby nejrozličnějších vrbových chýší a tunelů do dětských zahrad. Na vrbové chýše se nejlépe hodí pruty keřových vrb - například vrba červenice, vrba trojmužná, vrba lýkocovitá a vrba košařská. Vrby bychom neměli vysazovat pod stromy, jelikož potřebuje dostatek světla a vody. Proto bychom měli především čerstvě vysazené vrby dobře zalévat. Doba řezu je také nejlepší dobou k výsadbě, tedy říjen a listopad, březen a duben. (Heissenberger, aj. 2001, s. 6). Pokud stavbu z vrbového proutí nazveme jako mobiliář zahrady, tedy místo pro setkávání dětí, prvek, na který není určeno dětem lézt,

nemusíme prvek certifikovat. Děti si rády hrají v jejich polostínu, kde si připadají, že je nikdo nehlídá.

Obrázek 10_Vrbičková chýše na zahradě v Pilínkově

11. Komunitní kruh

Druh prvku: herní prvky

Využití: Prostor pro sžívání kolektivu, místo ke komunikaci, naslouchání. Takové místo se může nacházet v altánu. Ten je zastřešený, jeho boky chrání proti větru a měly by se dovnitř vejít lavice a stoly. Altánek může nahradit pergola, tvořená dřevěným roštem na prorůstání rostlin. Děti se mohou ale setkávat jen v kruhu kolem ohniště. Kolem něj mohou být půlené klády nebo špalky na sezení. Po vyslechnutí pohádky zde děti mohou například opékat špekáčky, vařit v kotlíku čaj z bylinek nebo jednoduchý oběd. (Nezvedová in Chaloupky 2011, s. U2-1)

Obrázek 11_Kruh vydlážděný kameny se špalky v dětské lesní školce Ostrov přírody v Trutnově

12. Pískoviště

Druh prvku: herní prvky

Využití: Pro děti má pískoviště velký význam a je oblíbené. Navíc vybudování tohoto stanoviště není příliš náročné, jeho množství využití ke hraní, ale i výuce je nepřeberné. Děti manipulují s nářadím, jako nácvik některých prací na zahradě, je možné s dětmi v písku odlévat stopy, ukazovat modelaci terénu, hlavní krajinotvorné prvky a podobně (Křivánková 2014c, s. 12). Někdy se do pískovišť u školek používá dražší praný říční písek, protože málo lepí a tak nezanechává stopy na oblečení. Ale dětem se z něho hůře tvoří a modeluje. Proto se do přírodních zahrad používá písek s příměsí jílu, který je levnější a mnohem lépe se formuje. Na ohrazení pískoviště se hodí kulatina, ta se dá využít dále na rovnovážné cvičení s dětmi. Neměli bychom také zapomínat na zastínění pískoviště. Buď máme kolem něho vysazené stromy, nebo v letních dnech natahujeme nad pískoviště stínící plachtu. (Heissenberger, aj. 2001, s. 4)

Obrázek 12_Zakryté pískoviště u MŠ Křenkova v České Skalici

13. Geologické sbírky

Druh prvku: herní prvky, seznamování s živly

Využití: „*Geologické sbírky umístěné v zahradě bývají často zakomponovány do různých naučných stezek, ale mohou být i součástí suchých stanovišť, dělicích stěn, uměleckých artefaktů, mozaik nebo dlážděných ploch. Záleží na velikosti vzorků. Výhodou takové sbírky je její relativní odolnost proti povětrnostním vlivům a možnost celoroční expozice na školní zahradě*“ (Křivánková 2014c, s. 12).

Obrázek 13_Venkovní geologická expozice Zkamenělá dřeva v Nové Pace

14. *Lezecké stěny z přírodních materiálů nebo horizontální sítě mezi stromy*

Druh prvku: herní prvky

Využití: Lezecké stěny podporují zapojení svalových skupin u dětí. Přispívají k pohybu dětí a rozvoji hrubé motoriky. Posilují zdravé sebevědomí dětí, když se dítěti podaří zdolat stěnu. Taková lezecká stěna může vypadat jako zpevněná dřevěná plocha na mírném svahu a na jeho povrchu jsou připevněné výstupky pro zachycení. Sítě připevněné například mezi stromy podporují rovnováhu dětí, rozvíjí koordinaci a obratnost pohybů. Při prolézání si děti procvičí nejen svalové skupiny, ale i logické myšlení.

Obrázek 14_Lezecké stěny v MŠ Pohádka v Žaclěři

15. *Zvuk a akustika na zahradě*

Druh prvku: herní prvky

Využití: Dnes existuje mnoho zahradních prvků, které podporují dětské smysly. Například sluch. Mohou být na zahradě zavedené takzvané zvukovody, kdy spolu děti mohou komunikovat pomocí roury vedené v zemi. Učí se tak naslouchat i umět pracovat se svým hlasem. Dalšími lákavými prvky jsou dendrofony či jiné zvonkohry. Umožňují dětem manipulaci s hudebními nástroji přímo na zahradě. Mohou být ze dřeva, kdy jednotlivé druhy dřevin mají jinou barvu tónu. Nebo se vyrábí i z kamenů či kovu. Podle druhu se liší i materiál, kterým na zvonkohru hrajeme. Můžeme mít na zahradě také zakomponované různé činely, nebo vyrobené hudební nástroje, které vymyslíme a společně vytvoříme s dětmi. (Pýchová 2012, s. 33)

Obrázek 15_ Dendrofon u Střediska ekologické výchovy a etiky v Horním Maršově

16. *Smyslový chodníček neboli hmatová stezka*

Druh prvku: herní prvky

Využití: Chodníček můžeme vybudovat do různých tvarů. Jednotlivé materiály musí být rozděleny do samostatných přihrádek, aby se nepromíchávaly. Zajímavé je pro děti, pokud stezkou prochází se zavřenýma očima. Dále si můžeme povídat o použitých materiálech, kde se s nimi můžeme setkat, odkud je máme a při osahávání se zavřenýma očima, popisovat vlastnosti jednotlivých přírodnin. Na výplň bychom neměli používat ostré nebo pichlavé předměty. Některé povrchy se také mohou na slunci rozpálit, což by mohlo vést k nepříjemnému spálení. Jednotlivé segmenty je dobré od původního terénu geotextilií nebo starým kobercem. Zamezíme tak prorůstání plevelu, a srážková voda se může bez problémů vsakovat do půdy (Křivánková

2014c, s. 12). Je možné takovéto stezky tvořit náhodně a opětovně, pokud si vyrobíme dřevěné přihrádky nebo nasbíráme různý materiál do lavorů. Tak si můžeme stále obměňovat chodníček a také ho přemísťovat. Nemíchají se potom žádné materiály, jako se to může stát u pevně zabudovaných chodníků v terénu. Vhodnými materiály mohou být: tráva, sláma, oblázky, kůra, kačírek, písek, opracované větvičky, listí a podobně.

Obrázek 16_Hmatový chodník v dětské lesní školce Ostrov přírody v Trutnově

17. Kuchyňka

Druh prvku: herní prvky, seznamování s živly

Využití: Kuchyňka z přírodních materiálů dětem slouží pro volnou hru inspirovanou dospělými. Děti si mohou vařit různé pochutiny a zkoušet míchat netradiční nápoje, které tvoří z materiálů dostupných na zahradě. Prostor navštěvovaný nejčastěji dívkami je ohraničený, aby děti mohly mít vyhledávané soukromí.

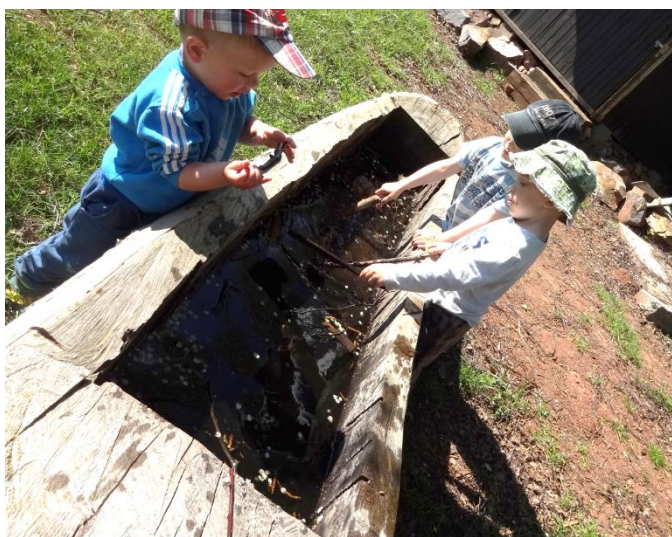

Obrázek 17_Přírodní blátivá kuchyňka v dětské lesní školce v Trutnově

18. Vodní herní prvky

Druh prvku: herní prvky, seznamování s živly

Využití: Mezi základní potřeby člověka patří kontakt s vodou. Je důležitý pro správný vývoj dítěte. A když dětem neumožníme styk s vodou na zahradě nebo doma, bude jej jistě hledat jinde. Potom jsou vodní plochy s ostrým přechodem z mělké do hluboké vody pro dítě velkým rizikem. To mohou být kašny, řeky a potoky, bazény či sudy s vodou (Křivánková 2014b, s. 1). *„Hra s vodou děti neuvěřitelně fascinuje. Stavět hráze, stříkat s vodou, brouzdat se nebo plavat - vodní živel skýtá dětem nepřeberné množství her. Pro dovádivé vodní hrátky postačí fontána s pumpou, kád' na dešťovou vodu, staré kamenné napajedlo, zahradní hadice nebo mělká, vydlážděná stružka. Když si děti musí samy napumpovat, automaticky se tím reguluje její spotřeba!“* (Heissenberger, aj. 2001, s. 5)

Obrázek 18_Vodní koryto v dětské lesní školce Ostrov přírody v Trutnově

19. Ohniště s posezením

Druh prvku: seznamování s živly

Využití: Ohniště může sloužit pro setkávání dětí jako ranní kruh, kdy v zimních měsících učitelka, nebo vybrané dítě zapálí oheň, u kterého dokola děti sedí. Musí se dodržovat stanovená pravidla při manipulaci nebo pohybu kolem ohně. Děti velmi rády přikládají do ohně. Musí být dbáno na bezpečnost. Je možné využít oheň k přípravě oběda nebo čaje.

Obrázek 19_ Ohniště v dětské lesní školce Ostrov přírody v Trutnově

20. *Starý strom nebo pařezy*

Druh prvku: herní prvek

Využití: Tím, že na zahradě necháme torzo starého stromu, mrtvý ležící kmen, zvyšujeme biodiverzitu zahrady. Navíc je pro zahradu atraktivním ozvláštněním. S dětmi můžeme pozorovat spoustu brouků, které se zde může dařit. Takový povalený ležící kmen musíme spolehlivě ukotvit do země a ošetřit od malých větví, o které si děti mohou ublížit. Po zabezpečení a preventivní kontrole kmene, může strom sloužit jako lavička (Křivánková 2014d, s. 6).

Obrázek 20_Volně ležící kmeny starých stromů u ZŠ Školní ve Vrchlabí

21. Zvířata

Druh prvku: pestrost zahrady

Využití: O drobných živočiších jsem se zmiňovala již v prvním bodě, nazvaném divoký koutek. Nyní chci upozornit na taková zvířata, která bychom mohli mít na zahradě u mateřské školy a nepřilákali jsme je tam nebo sama nepřišla. Taková, co si pořizujeme i jako mazlíčky. Mohli bychom chovat na zahradě králíky, morčata, slepice, třeba i ovce. Kdo se rozhodne pro malé kozy, je třeba myslet na to, že rády utíkají a okousávají úrodu. Pokud školka disponuje velkým pozemkem, je možné si pořídit koně, osla nebo prase. Vše je třeba si dopředu rozmyslet a počítat s následnou péčí. V první řadě si musíme zjistit, zda některé z dětí není alergické na nějaké zvíře. Následná péče o zvířata a jejich samotná přítomnost je pro děti ohromně důležitá a přínosná.

Obrázek 21_ Velká ohrada s koňmi, oslíky, ovce a prasaty v dětské lesní školce Ostrov přírody v Trutnově

3 Nadační programy

Občanské sdružení **Přírodní zahrada**, které vychází z rakouského projektu Natur im Garten, si klade za cíl rozšířit přírodní zahradničení po České republice, zmapovat vzniklé zahrady a vzbuzovat zájem veřejnosti o přírodě blízké hospodaření na zahradách. Nyní se nachází na území ČR přibližně 3821 přírodních zahrad (Ledvina 2017). Z toho jsou některé ukázkové přírodní zahrady a některé mají udělenou plaketu přírodní zahrady. O tzv. malou plaketu musí majitel zahrady podat žádost o certifikaci a poradce navštíví zahradu, kde posoudí splnění podmínek. Tzv. velká plaketa neboli „Ukázková přírodní zahrada“ má složitější kritéria získání. Taková zahrada by měla být přístupná veřejnosti. Pokud se člověk rozhodne mít zahradu s certifikací plakety, zaplatí si za ni. Na druhou stranu má možnost využívat poradenských služeb odborníků ve sdružení (Křivánková in Chaloupky 2011, s Z1).

Mateřské školy mohou využít podpory soukromé neziskové organizace **Nadace Proměny Karla Komárka**, která nabízí pomoc při proměně zahrady. Poskytne grant na přípravu a realizaci proměny zahrady, nabízí konzultace s odborníky a individuální přístup s řešením konkrétních situací. Pomáhá se zapojením veřejnosti a školy do projektu a poskytne metodiku pro realizaci projektu. Grantová výzva v programu Zahrada hrou se vyhlašuje každé dva roky, a to vždy na podzim lichého roku. Je vyhlášena pro dva až tři vybrané kraje. Dosud mohly o podporu žádat mateřské školy z Prahy, Středočeského, Jihočeského a Plzeňského kraje. Nyní je Nadací Proměny Karla Komárka podpořeno 7 dokončených zahrad a dalších 5 je v realizaci.

Na konferenci Zahrada hrou 2016 jsem se blíže seznámila s již zrealizovanými projekty zahrad u mateřských škol, které se nachází v Praze a jedna v Českém Brodě. O konkrétních proměnách zahrad mluvily ředitelky školek. Diváky seznámily s postupem proměny, poukázaly na rizika a upozorňovaly na nejdůležitější body v projektech. Inspirovaly ostatní členy konference svým hodnocením dokončené zahrady i různými snímky z proměny nebo fotografiemi dětí, využívajících všech prvků na zahradě.

Dále existují grantové programy, které podporují projekty v Plzni. Ty vyhlašuje **Nadační fond Zelený poklad**, který napomáhá přeměnit tradiční školní zahrady na přírodě blízké prostředí a jejich využití v rámci environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty. (Nadační fond Zelený poklad 2017)

Na stránkách **státního fondu životního prostředí** se nacházejí různé výzvy, které by mohly podpořit nově vznikající přírodní zahrady. Výzvy se vztahují na témata péče o přírodu a krajinu nebo jak čelit neefektivnímu využívání odpadů a tak podobně.

Další možností je využití **Nadace Partnerství**, která podporuje projekty udržitelného rozvoje a také nabízí grantové programy. (Nadace Partnerství 2017)

Nadace Veronica je největší moravskou nadací, zaměřenou na ochranu přírody, krajiny a životního prostředí. Formou nadačních příspěvků podporují projekty sdružení a škol. (Švédová 2017)

Nadace Ivana Dejmla pro ochranu přírody poskytuje nezávislou finanční pomoc organizacím i jednotlivcům z Libereckého kraje, jejichž činnost je ve shodě s posláním nadace. Do 1. 3. 2017 se nadace jmenovala Nadace pro záchranu a obnovu Jizerských hor. (Elset 2017)

Existují ještě další možnosti, kde získat finanční podporu pro vybudování přírodní zahrady. Je potřeba proto dané webové stránky pečlivě sledovat. Jsou firemní nadace a fondy, grantové programy krajských úřadů, obecních úřadů, magistrátů a projekty středisek ekologické výchovy.

4 Přínosy přírodních zahrad pro děti

„Když dítě vypěstuje vlastní péčí ze semínka jakýkoliv jedlý produkt, získá na celý život poznání o životě rostlin, protože se zapojilo aktivně do dějů na jevišti přírody. Stalo se spoluhráčem nejen své rostlinky, ale celého pozemského dění. Spoluhráčem skromným, který už něco zjistil o tvořivé síle, ale i o křehkosti života. Cesta k tomuto poznání nevede přes učebnice, exkurze a internet, ale jen vlastní spoluprací s přírodou, byť i na jediné vypěstované rostlince. Kde jinde se mohou mladí lidé dotknout vlastníma rukama vzniku života, růstu i stárnutí, kde jinde mohou sledovat na vlastní oči neúnavný přísun energie a práci „fotosyntetické továrny“, než třeba jen na semenáčku ředkvičky a jejím rychlém a nevyčísitelném denním narůstání.

I křehkost života si uvědomí, když rostlinku nezalijí nebo ji zahubí plíseň. Pochopí i varování své rostlinky, když vadne, když volá o pomoc a mladý pěstitel ji včas vzkřísí. Zde skutečně může vzniknout začátek dialogu s přírodou, začátek porozumění a začátek poznání, že člověk není vládcem přírody, ale může být jejím spolupracovníkem.

Kdy a kde může vzniknout takové poznání a celoživotní orientace? Příkladem dobrých učitelů i vlastním objevováním i pokusy na školní zahradě.“ (Rychnovská in Chaloupky 2007, s. 8). Takto píše česká ekoložka a pedagožka, Milena Rychnovská, o nutnosti přiblížit dětem přírodní zákonitosti, podporovat je při aktivitách venku a vzbuzovat v nich zájem o zkoumání a objevování přírody.

Dobrý vliv venkovního prostředí na děti ukazují výsledky následujícího výzkumu.

„Výzkum v městské čtvrti Ida B. Wells Homes odhalil, že na venkovních místech se zelení si děti hrají dvakrát více než na místech bez zeleně a že se tam výrazně více objevují právě kreativní formy hry, nejvíce prospěšné pro kognitivní, emoční i sociální rozvoj.“ (Daniš 2016, s. 22)

Blahodárné působení přírody na lidské zdraví je téma, o kterém mluví mnoho lékařů, psychologů a pedagogů. Ti upozorňují na to, že nedostatek pobytu v přírodním prostředí má na duševní i tělesné zdraví negativní dopady. Příroda je nenahraditelná pro rozvoj zdravé osobnosti a zdraví dětí. Choroby úzce související s nedostatkem pobytu a pohybu venku, jako jsou: nadváha, kardiovaskulární choroby, deprese, alergie

a stres, významně snižují kvalitu života. S těmito civilizačními chorobami, pocity zmaru a nedostatkem soustředění až hyperaktivitou pomáhá uznávaná léčebná metoda „zelená terapie“ nebo také „léčba přírodou“ (Jančaříková, aj. 2013, s. 9).

Přírodně utvářená místa, na kterých si naše děti mohou hrát, jim nabízejí zážitky daleko přesahující obvyklý rámec ekologické výchovy. Neboť pestré a proměnlivé zahrady pozitivně ovlivňují sociální chování, tvořivost a celkovou osobnost dítěte. Lidský vývoj je možný teprve prostřednictvím pohybu. Díky pohybu se dítěti otevírá svět, krok za krokem vstupuje dítě do kontaktu se svým okolím. Mnohotvárné zahrady napomáhají větší pohyblivosti a obratnosti, lepšímu ovládnutí těla a podporují sebedůvěru.

Za pomoci smyslových dojmů si dítě osvojuje kvality jako drsný a hladký, hlasitý a tichý, horký a studený, sladký a kyselý, nahoře a dole. Pozorováním, hmatáním, čicháním i opakovaným rozpoznáváním se zostrují jeho smysly a jeho vnímavost. Zejména menší děti nevnímají své okolí prostřednictvím svých duševních schopností, tedy na základě myšlení a představování, ale především prostřednictvím smyslů, své činnosti a svého těla. Pestré, různorodé okolí podporuje celostní vývoj dítěte v každém věku. (Heissenberger, aj. 2001, s. 1).

Praktická část:

5 Metodika

Jako ukázkou přírodní zahrady do praktické části jsem si vybrala **zahradu v Žacléři**, jelikož mě velice zaujaly použité prvky s pestrým využitím pro děti. Zahrada mi přišla různorodá pro jakýkoliv předškolní věk a zajímalo mě, jaký mají názor na zahradu pedagogové z MŠ, které s dětmi na zahradě tráví většinu dne. Na semináři *Péče o zahradu společně s dětmi* jsem poznala paní ředitelku Janu Nagyovou, která zde prezentovala proměnu zahrady. Domluvila jsem si s ní schůzku a poté absolvovala dvě návštěvy v MŠ Pohádka v Žacléři. Při návštěvách jsem procházela zahradou a vedla rozhovory s pedagogickým personálem. Musím dodat, že atmosféra mateřské školy je velice příjemná a všechny učitelky byly ochotné.

Cílem výzkumu je zjistit odpovědi na otázky pokládané respondentům. Zajímalo mě, jak vnímají učitelky mateřské školy proměnu zahrady a jak se změnil pobyt dětí venku. Zda zahradu využívají každý den a jak se nyní liší využívání zahrady oproti využívání zahrady „nepřírodní“.

Výzkumný vzorek pro použitou metodu byl soubor pedagogických pracovníků. Oslovila jsem všechny učitelky mateřské školy, které zde pracují. Učitelky mají možnost během dne pozorovat projevy a emoce dětí, být s nimi a ptát se dětí na jejich myšlenky. Mohou odpovědět na mé otázky, které se týkají dětí, podle svého názoru. Jelikož s dětmi tráví spoustu času, sledují jejich zájmy, nálady, zaujetí pro činnost apod.

Jako **výzkumnou metodu** jsem si zvolila rozhovor, který je *zprostředkovaným a vysoce interaktivním procesem získávání dat. Cílem poznávacího rozhovoru je získat od interviewovaných lidí informace.* (Ferjenčík 2010, s. 171, 175) Rozhovory probíhaly individuálně s každou učitelkou. Pomocí polostrukturovaného rozhovoru jsem dala volnost tazajícím na jejich odpovědi, kde si respondent sám může vybrat styl odpovědi. Používala jsem otevřené otázky, které neohraničují možnosti odpovědi respondenta.

Primární otázky:

Jak často chodíte na zahradu?

Co děti nejvíce láká na zahradě?

Pocitujete změnu ve volné hře dětí mezi touto a bývalou zahradou?

Vnímáte proměnu zahrady jako pozitivní?

Jak vypadala zahrada před proměnou, stručně popište.

Je něco, co byste ráda změnila na nové zahradě, co se Vám například nelíbí?

Následující kapitolou jsou **aktivity**, které lze s dětmi realizovat ve venkovním prostředí. Hlavním kritériem výběru byl věk dětí (od 3 do 6 let), prostředí realizace a zaměření hry. Vybrané aktivity je možné realizovat v průběhu celého roku a u jednotlivých her je rozepsané doporučené roční období. U každé aktivity je uvedena literatura, z jaké jsem se nechala inspirovat. V daných knihách, zabývajících se environmentální výchovou s dětmi, je velké množství dalších nápadů. Pro přehlednost jsem vybrala ty, co mi přišly nejvhodnější, daly by se dobře realizovat v zahradě, a následně je upravila.

V závěru práce nabízím **vlastní návrh přírodní zahrady** u mateřské školy. Mým záměrem bylo navrhnout přírodní zahradu na konkrétní pozemek, nejlépe u školy. Chtěla jsem mít dané rozměry, půdní podmínky, nadmořskou výšku, umístění v krajině a ve městě. Dalším požadavkem při výběru, který jsem si zvolila, bylo to, aby v blízkosti byla daná výchovně-vzdělávací instituce, která by řešenou zahradu mohla využívat. Když jsem se byla zeptat v Mateřské škole Křenkova v České Skalici, bylo mi řečeno, že jejich zahrada se bude předělávat. Ale ředitelka zařízení mi nabídla vytvořit návrh přírodní učebny na pozemek, který k zahradě přiléhá. Ve snaze školy je, aby v budoucnu pozemek získala. Tak jsem měla daný pozemek, který leží bezprostředně u mateřské školy. Po zjištění světových stran, přírodní rozmanitosti v okolí, možnosti vycházek do okolí jsem začala plánovat prvky, které bych chtěla, aby zahrada zahrnovala. Při plánování jsem dbala na přání ředitelky školy, abych dodržela podmínky, které mi určila. O výběru jednotlivých prvků mě v mnohém inspiroval seminář v Horním Maršově, který jsem absolvovala, dále již úspěšně přeměněné zahrady u mateřských škol, kterým finančně i odborně pomohla Nadace Proměny Karla Komárka.

6 Zahrada u MŠ Pohádka v Žaclěři

Stav zahrady před proměnou:

Mateřská škola Pohádka v Žaclěři disponuje zahradou o rozloze 2278 m². Zřizovatelem školy je město, které vlastní budovu i pozemek školy. Zahradu dříve využívaly pouze děti pravidelně navštěvující MŠ. Na pozemku se nacházela jedna dřevěná žebřinová průlezka a natřený malý dřevěný domek. V blízkosti budovy bylo v zemi pět zabudovaných natřených pneumatik. Lavičky a stolky na sezení se uskladovaly v průjezdu u budovy a tak bylo třeba je vždy vynášet a uklízet. V centrální části pozemku se nacházela malá plocha zámkové dlažby, která se využívala na jízdu na kolečkách. Důvodem zabudování dlažby však bylo umístění bazénku. Ten však byl na zahradě jen dočasně. V severní části zahrady se nacházely dva železné tyčové sušáky na prádlo.

Velká část plochy byla zatravněna a po obvodu pozemku osázena stromy a keři. Na zahradě bychom nenašly záhony, trvalky ani kvetoucí keře. V zahradě také chyběl altán, který by mohl sloužit jako venkovní učebna. Přístup do zahrady po betonových příkrých schodech byl nevyhovující, navíc schody byly poničené a tak mohlo lehce dojít ke zranění dětí. Zpevněné plochy byly z betonu, který byl na několika místech popraskaný. Což bylo dalším nebezpečným prvkem pro hru dětí.

Navštěvovanými prvky pro dětskou hru na zahradě byly dvě pískoviště (pouze jedno kryté) a prolézačka s houpačkami. Herní prvky pocházely z počátku sedmdesátých let - z doby založení zahrady, protože již nevyhovovaly bezpečnosti, musely být odstraněny. Zahrada byla bez terénních úprav.

Obrázek 22_ Zahrada před proměnou (archiv MŠ Žaclěř)

Obrázek 23_Zimní pohled na zahradu před proměnou (archiv MŠ Žacléř)

Po proměně:

Obrázek 24_Koncept přírodní zahrady

Přeměněná zahrada nese název „*Krakonošova zahrádka*“, jelikož se škola nachází v malebném údolí Krkonošského národního parku, kde je pánem Krakonoš. Pomyslně chrání i tuto zahradu a symbolicky je i její součástí. Následně pak navazuje školní vzdělávací plán s názvem „*Krakonošova pohádka*“, zaměřený na ekologii.

Cílem nové vytvořené zahrady bylo její využití po celý rok, možnost pobytu všech dětí z MŠ, využití zahrady nejen pro environmentální poznávání, ale i mnoho dalších aktivit. Pedagogové si přáli, aby se děti na zahradě mohly seznámit s přírodními živly, měly dostatek podnětů pro hru a velký výběr možných aktivit. Přírodní zahrada by měla prohlubovat vztah k přírodě, může se stát motivací k péči o životní prostředí a děti v ní mohou lépe porozumět přírodním zákonitostem.

6.1 Ukázka několika vybraných prvků v přírodní zahradě u MŠ v Žacléři

Některé prvky jsem popisovala již v teoretické části (vyvýšené záhony, lavičky, pítka pro děti, lezecké stěny). Níže jsou uvedeny další prvky. Informace jsem získala od ředitelky instituce a fotografie jsem pořídila při návštěvě zahrady.

Vyvýšený domek: Velmi lákavý prvek pro děti je *Krakonošův posed*. Tento vyvýšený domek je připojen na kmen stromu, jehož koruna byla pokácena z důvodu nemoci stromu. Kmen stromu vyčnívá uvnitř domku, kde se z něho stává stoleček nebo nabízí posezení. Chytrě vyřešená stavba nabízí nadhled na celou zahradu. Děti do domku musí vyšplhat po žebříku, což rozvíjí jejich psychomotorické dovednosti.

Obrázek 25_ *Krakonošův posed*

Trampolína: Místo pro fyzickou aktivitu dětí, které je velmi oblíbené u malých dětí. Trampolína je zabudovaná tak, aby se nemusela na zimu odklízet. Tak na ni děti mohou skákat po celý rok.

Obrázek 26_ *Trampolína*

Domeček pro veverku Zrzečku: Souprava tří vyvýšených domečků, stojících blízko sebe. Každý domek je jinak vysoký a umožňuje dětem sledovat děj na zahradě. Dále také poskytuje detailní pohled na keře, které rostou v blízkosti domečků. Do každého domku se dítě dostává jiným způsobem.

Obrázek 27_Veverčí domečky

Altán: Výukový altán nazvaný *Krakonošova hájenka* slouží jako úkryt při nepříznivém počasí nebo při výukových činnostech.

Obrázek 28_Altán

Krakonoš: Dřevěná socha pána hor, může být zapojená do dětských her. Je symbolem zahrady a také ochráncem. Dohlíží na život na zahradě a tematicky s ním mohou být spojené mnohé rituály.

Pramen Labe: Vodní prvek, který napomáhá dětem k pochopení koloběhu vody v přírodě. Děti se seznamují s vlastnostmi tohoto přírodního živlu a fyzikálním chováním vody. Plocha je ohraničena zídka, která slouží k posezení. Uvnitř je kačírková výplň, kde si mohou děti s kamínky hrát. V horkých dnech je pak možné tuto

zónu napustit až 5 cm vody, malým pramínkem pak bude voda odtékat a připomínat meandrující tok řeky.

Obrázek 29_ Vodní herní prvek

Dřevěné houpačky: Dynamická aktivita pro všestranný rozvoj dětí v zahradě, umožňující zdravý přístup k riziku. Herní prvek poskytuje houpání až třem dětem najednou.

Obrázek 30_ Dřevěné houpačky

6.2 Procedura výzkumu

Před samotným rozhovorem jsem se jednotlivým respondentům představila, objasnila důvod návštěvy a seznámila je s tématem, na které se budu ptát. Úvodem jsem nastínila problematiku a následně jsem použila seznamovací otázky. Nejprve mě zajímalo, jak dlouho dotyčná pracuje v daném zařízení. S jakou věkovou skupinou pracuje, zda je s konkrétními dětmi od 1. oddělení a má možnost je sledovat dlouhodobě.

Další dotazy směřovaly konkrétněji k využívání zahrady: Jak často chodí s dětmi na zahradu a kdy zařazuje vycházky. Co sleduje jako nejvíce lákavé pro děti. Zda pozoruje změnu ve volné hře dětí nyní a na zahradě před proměnou. Stručná

charakteristika zahrady před přestavbou. Dále mě zajímal osobní názor pedagožky na změnu zahrady: Vnímáte proměnu zahrady jako pozitivní? Je něco, co byste ráda změnila na nové zahradě, co se Vám například nelíbí? Po samotném rozhovoru, který obsahoval i další otázky, které doplňovaly téma, jsem respondentům vždy poděkovala a zeptala se, zda jim nevadí použití jejich jména v mé závěrečné práci.

6.3 Rozhovory s pedagogy

Rozhovor č. 1: Paní učitelka Petra Macolová

Pracuje v MŠ od roku 1998. Letos má třídu 2,5–3letých dětí. Na zahradu s dětmi chodí každý den dle počasí, při nepříznivém počasí volí spíše vycházku. Nejvíce si všimá, že si děti na zahradě utváří pro danou hru skupinky věkově smíšené. Často si děti vymýšlejí námětové hry nebo se rády schovávají. Mladší děti si nejraději hrají s vodou (v letním období) a objevují různé druhy materiálů. Hry s listím, pískem, hlínou, kamínky, vodou, kůrou a podobně. Nejmenší děti učitelka nepouští na vyvýšený domek. Učitelka zaznamenává, že se děti na zahradu těší daleko více než na vycházku. Ona sama volbu být na zahradě velmi vítá, jelikož vidí, že si zde děti vyhraji a dává jim volnost, přesto, že má nad dětmi dohled.

Popisuje, že na zahradě před proměnou byly jen pneumatiky zabudované v zemi a v létě se přinesla ven hadice, se kterou se děti osvěžovaly. Mnohdy chodila s dětmi na vycházky a při pobytu na zahradě spatřovala opakovaně hry, které se podobaly honičkám. Škola je zapojena do programu Malý zahradník, a tak tato třída zahradu využívá pro péči o rostliny. Poněvadž se v této třídě nachází nejmladší děti, jejich činnosti jsou zalévání, hrabání, pozorování a ochutnávání plodů.

Učitelka hodnotí změnu zahrady jednoznačně pozitivně a pokaždé se na ni těší. Jediné, co ji ještě na zahradě schází, jsou lavičky a stůl v altánu, kde by ráda s dětmi trávila více času v dopoledních hodinách. Nyní se do altánu nosí lavice z kůlny, avšak převážně v letních měsících.

Rozhovor č. 2: Paní učitelka Ivana Pacovská

V tzv. prostřední třídě pracuje paní učitelka Ivana Pacovská, která je v MŠ od roku 2012. Se třídou 3–4letých dětí paní učitelka chodí na zahradu ráda a skoro každý den. Na vycházky chodí s dětmi také a dá se říci, že stejně často, jako před proměnou zahrady. Pokud se děti zeptá, kam by šly raději, vždy odpoví, že na zahradu. Popisuje, že na zahradě před proměnou doslova nic nebylo a děti hrály často míčové hry. Nyní spatřuje na zahradě mnoho prvků zaměřených na různé oblasti. Jsou zde navíc rostliny, které se během ročních období mění a s dětmi je může pozorovat.

Každá třída má přidělený jeden záhonek, který má na starost, a tak děti vidí výsledky snahy dětí z ostatních tříd. Oblíbeným místem je altán, kde s dětmi tráví čas při setkávání a činnostech, které se dají dělat i v budově. Pokud jsou na zahradě všechna oddělení, rozmístí se do částí zahrady tak, aby jednotlivé třídy byly na dohled učitelce. Učitelka u dětí sleduje zvýšený zájem o vyvýšený domek, skluzavku a pískoviště. Ráda by do budoucna viděla na zahradě ještě jednu skluzavku. Například u veverčích domečků, kde pozoruje, že po ploše, po které mají děti chodit nahoru, se raději klouzají dolů. Dále by ráda obětovala nějaké herní prvky k vytvoření větší zatravněné plochy. Kolem vodního prvku by se jí spíše než kameny líbila tráva, na kterou by se děti mohli posadit.

Rozhovor č. 3: Paní učitelka Alena Dinterová

Alena Dinterová má třídu předškolních dětí. Zaměstnaná je v MŠ již od roku 1989. Její úsilí a práce na zahradě jsou velkým tahounem školy. Zpracovává činnosti projektu Malý zahradník a dále je doplňuje o svoje nápady. Využívá s dětmi zahradu k učení všech oblastí. Od zasazení semínka, přes péči o rostlinu až ke sklizni a následné práce s plody. Například fazole děti používají při třídění, přebírání, počítání a hmatovým hram. Provozuje zahradnický kroužek, na který mohou chodit děti nejen z její třídy, ale i z prostřední třídy. Děti si vedou svůj sešit, do kterého si tematicky zaznamenávají svoji práci a přitom trénují grafomotoriku. Mají vytvořená pravidla pro chování na zahradě i s piktogramy, které dětem názorně připomínají důležitý vztah k zahradě.

Na zahradě před proměnou chyběly záhonky, a tak se všechny aktivity k pěstování uskutečňovaly ve třídě. Na oknech pak bylo plno truhlíků a vznikal

nepořádek, který se špatně uklízel. Na přírodní zahradě učitelka spatřuje nadšení dětí k pískovišti, vyvýšenému domku a děti také rády běhají na cestičkách. Přijde jí, že na této zahradě jsou děti více tvořivé, než předtím, kde si děti nejčastěji hrály s míčem. Co spatřuje jako nedostatek, je příliš malé zastínění zahrady. V hlavní části horní zahrady se nenachází žádný strom a při slunném počasí se děti nemají kam schovat před přímým sluncem. Částečným řešením je používání plachet, které zakrývají plochu pískoviště a stolů na venkovní terase. Dále se domnívá, že předškolním dětem, zejména chlapcům, chybí prostor pro oblíbenou hru, a to fotbal. Na zahradě nejvíce chválí altán, kde s dětmi může pracovat za každého počasí. Při sledování návrhů proměny zahrady od architektů, se učitelka velmi obávala velké kamenité plochy, jak na cesty, posezení, tak materiál kolem prvků. Její obavy se během jednoho týdne používání zahrady rozplynuly. Žádné vážné úrazy se doposud nepříhody, a tak spatřuje proměnu zahrady jako velmi příznivou.

S dětmi chodí každý den na zahradu ale pro názorné pozorování okolí k probíranému tématu, chodí na vycházky. Pokud je pěkné počasí, děti rády svačí venku. Na zahradě tráví větší část dne a využívají ji ke všem aktivitám, jak to jen jde. Učitelka vymýšlí dny otevřených dveří pro rodiče s dětmi, které se konají na zahradě. Tvoří s dětmi dárky pro rodiče z přírodnin, které jsou na zahradě dostupné.

Učitelka nazývá práci na školní zahradě posláním a zábavou, protože se nedá dělat během pracovní doby.

Rozhovor č. 4: Paní učitelka Eliška Ptáčková

Paní učitelka Ptáčková má zkušenost s touto MŠ již od raného věku. Nejprve zde byla umístěna jako kojenec do jeslí a poté sem chodila do mateřské školy. Po vystudování pedagogické školy zde začala pracovat jako učitelka. Po pauze na mateřské dovolené nyní pracuje ve třídě nejmladších dětí jeden rok. Na zahradu chodí často a nejvíce do dolní části zahrady. Dětem se tam líbí trampolína a dendrofon. Největší změnu vidí v tom, že na dřívější zahradě se děti po vyběhání začaly brzy nudit. Dnes mají na zahradě plno možností pro dětskou hru. V letních měsících velmi chválí mlhoviště, které je dětem velmi příjemným osvěžením. Líbí se jí také altán na zahradě, do kterého ráda s dětmi chodí. Děti jsou rády na pískovišti, a pokud mají možnost svačit venku, jsou nadšené.

Proměnu zahrady hodnotí doslova jako sen, který se změnil v realitu. A s jejím překvapením zahrada vznikla velmi rychle.

Rozhovor č. 5: Paní ředitelka Jana Nagyová

Paní Jana Nagyová se v této mateřské škole pohybuje již 19. rokem. S dětmi prochází od 1. oddělení vždy celým tříletým cyklem, aby je mohla lépe poznat. Takto to mají v MŠ zavedené většinou pro každou učitelku. Zahradu s dětmi využívá co nejvíce, téměř denně. Vycházky zařazuje v době dešťů a blátivého, chladného počasí, před příchodem zimy nebo jara. Na zahradě spatřuje každý prvek jako lákavý pro děti, které se na zahradu vždy těší. Jako maximálně tvořivé vidí pískoviště, na kterém děti staví a různě modelují.

Na otázku, zda si děti, které proměnu zahrady nezažily, zahrady váží, odpovídá, že ano. I přesto, že nebyly součástí procesu realizace, a přišly k dokončenému projektu, vnímají děti zahradu jako místo, kde si mohou vždy vymyslet, jaká bude jejich hra a čím bude jiná než minulá. Líbí se jim pestrá zahrada a v době vycházek děti vyhlíží z okna školky na zahradu a přemýšlí, co na ní budou dělat a s čím si půjdou hrát.

Volná hra dětí se na přírodní zahradě změnila. Tím, jak je zahrada rozdělena, si každý najde svou zábavu. Děti nemají potřebu bezhlavě běhat po trávníku, ale dokážou se zabavit. Zahrada je dost velká a nabízí spoustu prvků, vybere si každý.

Proměnu zahrady vnímá ředitelka jako velmi pozitivní a přináší jí to velké uspokojení. Zahrada byla realizována podle návrhu učitelek a ona byla ta, která na realizaci dohlížela a komunikovala s realizační firmou. Nyní je pyšná na vzhled a možné využití zahrady. O zahradě před proměnou: plochou byla stejně velká, celá zatravněná. Z herních prvků tam byla 2 pískoviště a malý dřevěný domek velikosti 1×1 metr, barevné pneumatiky zapuštěné v zemi a průlezky, na které jsme nesměly děti pustit, protože byly kovové a neodpovídaly bezpečnostním normám. Děti tak celé dny pobíhaly po trávníku a občas se i pořádně nudily. Chyběla jim motivace k rozvoji vlastní hry. Někdy se stalo, že se všechny děti nevešly na pískoviště, a v tu chvíli je nenapadla jiná hra, z tohoto důvodu byly děti občas nešťastné. Učitelky tak musely neustále vymýšlet různé formy, jak nahradit nedostatek herních prvků. Na zahradě by ředitelka nic neměnila. Drobnými úpravami bude možná jen obměna vysázených rostlin do truhlíků. Na zahradě se velmi osvědčilo pěstování jahod a zeleniny, tudíž se tato část rozšíří na úkor některých bylinek, které se s dětmi nevyužívají ani do kuchyně.

6.4 Výsledky výzkumu

Závěrem šetření, které jsem prováděla v mateřské škole Pohádka v Žacléři, jsou tyto poznatky. Zahradu u školy využívají **všechny učitelky téměř denně**. Při deštivém počasí chodí na vycházky. Vycházky využívají také při potřebě názorně dětem přiblížit nějaké probírané téma. Všechny tázané učitelky odpověděly, že proměnu zahrady **shledávají přínosnou** a jsou rády za její nynější vzhled. S oblibou s dětmi využívají všech možností zahrady a chodí s dětmi tam čerpat zkušenosti a sledovat změny v přírodě. Každá třída má na zahradě svůj záhonek, na kterém pěstují plodiny. Učitelky vidí rozdíly při využití přírodní zahrady pro děti, oproti zahradě, kterou u MŠ měli předtím. Nyní děti **mají velký prostor pro volnou hru**, pro objevování a **zkoumání přírody**, **pro porovnávání různých materiálů** a v neposlední řadě lezení, šplhání a další aktivity, při kterých děti zjišťují svoje síly. Děti se na zahradu těší a mají zde velké množství využití. Na dřívější zahradě děti hrály různé honičky nebo míčové hry. Brzy se mnozí začaly nudit a učitelky řešily častější konflikty. I přesto, že učitelky shledávají proměnu zahrady jako příznivou a pozitivní, některé by rády na zahradě spatřily drobné změny. Mezi ně patří: stálé lavičky se stolem v altánu, další skluzavka, větší zatravněná plocha a jedna učitelka uvedla, že velmi malá plocha pozemku je zastíněná. Naproti tomu uvádí prvky, které se učitelkám zdají nejpřitažlivější pro děti. Všechny učitelky mluví u **velké využitelnosti pískoviště**, na které se těší děti různého věku. Učitelky považují za **užitečný prvek altán** na společné setkávání a rozmanité činnosti s dětmi při jakémkoli počasí. Vyvýšený domek, na který dovolují učitelky chodit jen starším dětem, se dětem velmi líbí a rády na něj vylézají. Jedna učitelka popisuje, že děti mají rády skluzavku a dokonce si ji vytvořily i z lezecké plochy. Nejmladší učitelka uvádí jako oblíbený prvek dendrofon, trampolínu a také mlhoviště, vyhledávané v teplém počasí.

6.5 Diskuze

Po návštěvách MŠ Pohádka jsem si uvědomila pár důležitých věcí. V první řadě to, že kolektiv školky utváří z největší části vzhled daného zařízení. Ať je na zahradě, v okolí školky nebo uvnitř školky nějaký nedostatek, vždy záleží na učitelce, jaký k tomu má postoj ona sama a podle toho také utváří děti a vztah dětí k okolí. Přátelská atmosféra a komunikace na pracovišti dokáže zázraky. Takovým malým příkladem

může být personál v kuchyni. V této mateřské škole se při proměně zahrady víceméně všechny pedagožky shodly na jejím vzhledu a využívání, nicméně kuchařky nechtěly žádnou změnu. Jednalo by se jen o to, že svačinky a některé obědy by mohly děti dostávat ven na terasu, čímž by děti zůstávaly venku na čerstvém vzduchu a navíc by se při přesunech na svačinu nemusely převlékat. Další výhodou přírodní zahrady pro kuchařky má být velký výběr bylinek pro dochucování jídel. Používání kompostu nebo sběr drobného ovoce. Nicméně kuchařky nehodlaly nic měnit. Na místo konfliktů mezi personálem, ředitelka vyřešila situaci po svém. Posbírala dozrálé plody na zahradě a hotové marmelády, které doma udělala, přinesla do kuchyně, kde s nimi mohly kuchařky natírat svačiny. Nikdo se s nimi nehádal, ani je nenutil. Vše přišlo samo, tak samy kuchařky viděly přínosy krásné zahrady a tím spíš se nyní radují z jejího využití.

Zahrada je otevřena i veřejnosti a tak k ní má přístup i široké okolí. Rodiče, které si odpoledne přijdou pro děti, tak mnohdy zabrousí ještě po zahradě a nějaký čas tam spolu stráví. To jsou ty chvíle, kdy zahrada plní další možnou funkci a láká návštěvníky k pobytu. Z mého pohledu je zahrada velmi pestrá a přitahuje kolemjdoucí. Zajímavé by bylo zahradu sledovat v následujících letech, kdy se bude každým dnem měnit, zda je stále tak oblíbená pro její dětské návštěvníky. Je možné, že po uplynutí doby, kdy je firma zavázána se starat o vzhled zahrady a bezpečnost prvků, bude zahrada vypadat zcela odlišně. Možná si ji učitelky zařídí jinak, možná budou nadále o zahradu pečovat a zanechají ji stejnou.

6.6 Závěry z pozorování

Zahrada dříve neposkytovala mnoho příležitostí k volné spontánní hře. Neumožňovala dětem pozorovat rozmanitost a různorodost přírodních materiálů. Děti na zahradě před proměnou neměly tolik možností střídat lokomoční pohyby a zdolávat mírné překážky na terénních nerovnostech. Vybavení předchozí zahrady bylo nevyhovující a nedostatečně podnětné. Navíc při zájmu všech oddělení MŠ o pobyt venku, neposkytovala zahrada dostatek příležitostí nalézat soukromí. Učitelky potvrdily, že hra v přírodním prostředí snižuje negativní projevy chování a uvedly příklady dětí, které na této zahradě neprokazují agresivní chování, jako předtím.

7 Využití zahrady pro děti

V pestré přírodní zahradě se dítě prožívá jako součást živého světa - procitá se v něm zvědavost a badatelský duch. Pozorováním zvířat a rostlin, při hře s přírodním materiálem a prožíváním nejrůznějšího počasí si dítě může vytvořit blízký vztah k přírodě. Ten se v jeho pozdějším životě stane měřítkem pro jeho vlastní hodnocení životního prostředí. Důležitá je hra s kamarády, v zahradě je důležité, aby to bylo prostředí, ve kterém se samy mohou rozhodnout, s kým, kde, na co, jak dlouho a s čím si chtějí hrát. Měly by mít možnost vyzkoušet si, na co si v jednotlivých oblastech mohou troufnout, a také poznat, v čem jsou jejich přednosti a slabiny. V nepozorované hře se děti učí navazovat sociální kontakty. Především mimo vlastní zahradu se při hře učí, jak se chovat ve větších skupinách, jak se prosadit a respektovat pravidla. Děti to vede k samostatnosti i ke schopnosti zorganizovat si své záležitosti. Proto je důležité, aby děti nalézaly také za hranicemi vlastní zahrady bezpečná místa ke hraní, která budou podněcovat všechny jejich smysly (Heissenberger, aj. 2001).

Vědci říkají, že díky hře se rozvíjí vnitřní fungování některých částí mozku, které umožňuje se lépe soustředit a rozhodovat se, stejně jako zralé emoční a sociální chování. Volná svobodná hra má na to právě velký význam. Klíčovými schopnostmi pro úspěch v životě je schopnost stanovení si vlastních cílů a cest k jejich naplnění. Děti, které tráví více času nestrukturovanými aktivitami, jsou více samostatné a lépe si umí stanovit vlastní cíle (Daniš 2016, s. 25).

7.1 Pomůcky na zahradu, náčiní, dětské nářadí

Ráda bych poukázala na pár předmětů, které mohou velmi pomoci dětem při objevování, podněcovat je k dalšímu bádání nebo mohou usnadňovat činnosti na zahradě. V první řadě to jsou atlasy a knihy, ve kterých děti mohou listovat a prohlížet si. Lze je efektivně použít pro objevování a pojmenování nalezených rostlin či živočichů. K pochytní drobného hmyzu slouží smýkačky, síťky na motýly nebo se nám mohou hodit podběráky k lovu pulců. Dále je dobré mít různé lupy, například kelímkové, ve kterých drobný hmyz po dobu pozorování neuteče. Pokud budeme mít na zahradě k dispozici dětské nářadí (hrábě, lopaty, rýč, konývky, kolečka, rukavice,

nůžky, koště apod.) jistě nám děti pomohou s činnostmi, důležitými pro údržbu pozemku.

Děti zajisté ocení, pokud jim nabídneme různé hry, které mohou hrát uvnitř budovy. Když si děti zvyknou trávit čas venku, s radostí si rozloží deku na trávník a zahrají si nabízenou hru. Hodí se karetní i stolní hry, švihadla, obruče, míče, šátky, lana, padák a další.

8 Aktivita na zahradě a venku

V této kapitole bych ráda nabídla soubor aktivit do mateřské školy, které se hodí k realizaci do venkovního prostředí. Všechny hry rozvíjí kladný vztah k přírodě a podporují děti k šetrnému zacházení s životním prostředím. U každé činnosti je uvedeno místo, kde je doporučeno ji provádět, roční období, potřebné pomůcky, jaký cíl si aktivita klade, doporučený věk dětí, přibližná doba trvání a popis celé aktivity.

Určování počasí

Roční období: jaro, léto, podzim, zima

Cíl: uvědomovat si střídání počasí, umět přiřadit správný symbol počasí

Místo realizace: zastřešené místo, kde máme tabuli s pomůckou

Časová dotace: každý den 5–15 minut

Věk dětí: 3–6 let

Pomůcky: obrázky vyjadřující různé počasí

Popis: Aktivitě předchází povídání o počasí. Pomocné otázky: Máte rády, děti, když prší? A komu to prospívá? A co když svítí sluníčko, líbí se vám to? Co můžeme dělat, když zamrzne rybník A nebo když sněží a máme zasněžený kopec? Poté se děti zeptáme jak je dnešní den venku. Zda hodně prší, svítí sluníčko, poprchává, nebo se sluníčko schovává za bílé obláčky. Ukážeme dětem obrázky a mohou zkusit určit, jaký obrázek se pro danou chvíli nejlépe hodí. Můžeme si dále s dětmi povídat o tom, jak počasí zjišťujeme. Zda bychom mohli určit, jestli jsou venku na obloze mraky, kdybychom byli zavření v místnosti bez oken. A na co se díváme, abychom zjistili teplotu, která je venku? Tuto aktivitu je vhodné zařazovat pravidelně, aby si děti uvědomovaly změny počasí a uměly ho rozlišovat. Je také vhodné, když učitelka dětem řekne, proč je důležité, aby pršelo, nebo naopak svítilo sluníčko. Co by se stalo, kdyby se nám počasí nestříдалo a podobně. Děti si také uvědomí, že pokud by byla tma celý den, nevěděly bychom, kdy je den a kdy noc. Že i východ a západ slunce nám pomáhá k určování denního režimu. Takový kalendář na určování počasí si může každé dítě vyrobit pro sebe, buď sledovat změny během dne a kreslit si známé znaky počasí k symbolům, které určují režim dne (ranní činnosti, svačina, oběd, odpočinek...). Nebo si mohou starší děti udělat dlouhodobější kalendář na určování počasí.

Obrázek 31_Obrázky k určování počasí

Kamenná hmatovka

Roční období: léto

Cíl: rozvoj předmatematických dovedností, poměřování, třídění

Místo realizace: zahrada

Časová dotace: 15 minut

Věk dětí: 3–6 let

Pomůcky: pět různě velkých kamenů a kamínků různých tvarů, šátek

Popis: Dítě si klekne a má zavázané oči. Učitelka nebo kamarád před něj položí 5 kamenů. Dítě se zavázanýma očima musí hmatem nalézt kameny a pokusit se je seřadit od největšího k nejmenšímu. (U této aktivity je důležité, aby jí předcházely přípravné hry. Hry s jednotlivými kameny, porovnávání pomocí zraku, postupné navazování i s hmatem. Až po zvládnutí těchto kroků zařadit tuto aktivitu). (Jančaříková, aj. 2013, s. 48–49).

Hledání různobarevných kolíčků na zahradě

Roční období: jaro, léto, podzim, zima

Cíl: nácvik samostatnosti, rozvoj pozornosti

Místo realizace: zahrada, les, park

Časová dotace: 15 minut

Věk dětí: 4–6 let

Pomůcky: kolíčky na prádlo - nabarvené, popř. s tematickou značkou/obrázkem

Popis: Učitelka rozmístí po zahradě různobarevné kolíčky a děti si poté prochází zahradu a sledují, kde se kolíčky nacházejí. Starší děti mohou chodit za učitelkou a říkat jí, kde všude kolíčky viděli a jakých barev. Mladší děti mohou hledat kolíček určité barvy a přinést ho. Po aktivitě si mohou všichni říct, jak se jim hledalo, kde kolíček našli a jestli jim hledání šlo (Jančaříková, aj. 2013, s. 50).

Zahrádka ve skořápce

Roční období: jaro

Cíl: péče o rostliny, oslava Velikonoc, oslava jara, rozvoj jemné motoriky, šetrné zacházení se skořápkou

Místo realizace: zahrada, altán v zahradě

Časová dotace: 15 minut, týdenní pozorování

Věk dětí: 3–6 let

Pomůcky: skořápky od vajíček, semínka řeřichy, ovčí rouno nebo vata, papír, nůžky, pastelky

Popis: Každé dítě má skořápku, do které položí vatu nebo ovčí rouno. Na ni děti nasypou semínka řeřichy a zalévají ji. Skořápku si děti mohou dozdobit například přilepením papírových očí. V průběhu týdne sledují, jak řeřicha roste. Za čtyři dny vyrostе tak, že se dá sklízet. Učitelka sleduje, které děti jeví o péči o rostlinku zájem. (Jančaříková, aj. 2013, s. 56)

Kam se v zimě schovávají?

Roční období: zima

Cíl: poznávání přírody, rozvoj jemné motoriky, pozorování

Místo realizace: zahrada, les, třída

Časová dotace: 30 minut

Věk dětí: 3–6 let

Pomůcky: krabice, lopatky, atlasy hmyzu

Popis: V lese s dětmi hledáme strom nebo pařez se ztrouchnivělou kůrou. Po nalezení, odhrneme horní vrstvu kůry do krabice. Do větší krabice lopatkami nabereme humus, a to z místa, kde jsme odstranili sněh. Poté krabice doneseme do třídy, kde je teplo a sledujeme, jaký hmyz se objeví. S pomocí atlasů určíme, který hmyz jsme našli. Dále mohou navazovat aktivity jako vyprávění si o zvířatech v zimě, kresba brouků, stonožek, pavoučků či ostatního hmyzu, který jsme našli, písničky k tématu apod. (Jančaříková, aj. 2013, s. 67).

Stref sněžného muže

Roční období: zima

Cíl: rozvoj pohybových dovedností, rozvoj motoriky, procvičení hodu

Místo realizace: zahrada, park, prostor s množstvím sněhu

Časová dotace: 30 minut

Věk dětí: 3–6 let

Pomůcky: klacky, popř. náhradní rukavice

Popis: Děti vytvoří zlého obra/sněžného muže a kolem něj dokola s pomocí učitelky rozmístí klacky. Dvnitř kruhu dětí nesmí a kolem kruhu děti stojí a hází sněhové koule na sněžného muže, kterému se snaží shodit klobouk, koště atd. (Jančaříková, aj. 2013, s. 70–71).

Umiš skákat jako skokan?

Roční období: jaro

Cíl: rozvoj pohybových dovedností, rozvoj motoriky (skok do dálky), dokázat pozorovat živočicha, zapojit se do společné aktivity

Místo realizace: zahrada, u rybníka

Časová dotace: 20 minut

Věk dětí: 4–6 let

Pomůcky: klacíky, síťka na lov žab, jezírko s žabami, delší klacky

Popis: K této aktivitě budeme potřebovat žábu. Děti ji zkusí chytit do sítě. Pokusí se ji změřit pomocí klacíku, který ulomíme tak, aby byl zhruba stejně velký jako žába. Děti

si takto dlouhých klacíků připraví více. Určí se startovní čára, na kterou jedno z dětí žábu přinese. Kam žába skočí, tam děti dají klacík. Mezi dvěma skoky zkusí děti spočítat, kolikrát žába skočila délku svého těla. Dále mohou děti zkoušet zaznamenávat si délku svých skoků. Učitelka může velký klacík ulomit na délku jednoho z dětí a ukázat, jak dalece by musely skočit, aby přeskočily délku svého těla. (Jančaříková, aj. 2013, s. 71)

Vlastní parfém

Roční období: léto

Cíl: poznávání toho, co roste v okolí, rozvoj fantazie, smyslového vnímání

Místo realizace: zahrada, louka, les, park

Časová dotace: 15 minut

Věk dětí: 3–6 let

Pomůcky: papírové kalíšky, obálky nebo kelímky

Popis: Děti si vyzkouší, jak rostliny kolem nich voní. Ke všemu, co roste kolem nich, si přičichnou a pokud jim to bude příjemně vonět, tak v malé míře utrhnou a dají si do kalíšku. Tak si každý vytvoří svůj originální voňavý kalíšek. Aktivita je vhodná v květnu na Den matek, jako dárek maminkám (Jančaříková, aj. 2013, s. 75).

Hmatové pytlíky

Roční období: jaro, léto, podzim, zima

Cíl: používání hmatu, rozvoj vyjadřování, komunikace

Místo realizace: zahrada, altán, park

Časová dotace: 20 minut

Věk dětí: 3–6 let

Pomůcky: látkové sáčky nebo čisté ponožky, předměty pro rozlišování (fazole, kaštiny, ořechy, čočka, písek, pecka, žaludy apod.)

Popis: Nejprve s dětmi nasbíráme různé předměty, které jsou nám v dané období dostupné. Když pak naplníme pytlíky (do pytlíku vždy maximálně 2 kusy od dané přírodniny), můžeme s dětmi zkoušet poznávat co je uvnitř, aniž bychom předmět

viděli. Děti popisují předmět. Jaký má asi tvar, zda je měkký atd. Další využití již hotových pytlíků (kdy stejný pytlík je 2×) může být rozřazování dětí do skupin. Děti buď všechny najednou obcházejí po kamarádech a snaží se nahmatat stejný obsah pytlíku jako je jeho. Nebo všichni poslouchají jednoho kamaráda, který popisuje svůj předmět a pak obejde všechny a zkouší, zda někdo má stejný (Jančaříková, aj. 2013, s. 75).

Šikovná moucha

Roční období: jaro, léto, podzim

Cíl: procvičování hrubé motoriky, dokázat prolézt mezi nataženými provázky a nedotknout se jich

Místo realizace: zahrada, les

Časová dotace: 15 minut

Věk dětí: 3–6 let

Pomůcky: pevný provázek, zvoneček

Popis: Učitelka mezi stromy umístí provázek tak, který představuje pavučinu. Uprostřed je zavázaný zvoneček. Děti se snaží provléknout se pavučinou na druhou stranu tak, aby zvoneček nezazvonil. Dáváme pozor na to, aby děti měly vhodné oblečení. Je možné, že např. kvůli volné mikině dítě zavadí o provázek. Potom by jejich nažení bylo zbytečné a mohlo je to mrzet. (Jančaříková, aj. 2013, s. 76)

Žížaliště

Roční období: jaro, léto, podzim

Cíl: pozorování dějů v přírodě

Místo realizace: zahrada

Časová dotace: 20 minut, dlouhodobé sledování

Věk dětí: 3–6 let

Pomůcky: sklenice od okurek (2×), písek, hlína, listy, žížaly černá čtvrtka, provázek, černá látka, gumička

Popis: Do sklenic navrstvíme střídavě zeminu a písek, vždy po cca 3 cm uhladíme do rovna. Navrch dáme poslední vrstvu listů, kterou udržujeme mírně vlhkou. Venku najdeme žížaly a vložíme je do takto připravené sklenice na vrstvu listů. Sklenici přikryjeme kusem látky a gumičkou upevníme. Okolo sklenice ovineme černý papír, aby se žížaly neschovávaly před světlem a dělaly si chodbičky i u skla. Druhá sklenice zůstane bez žížal, aby děti mohly sledovat rozdíl. S dětmi budeme sledovat, jak se sklenice s žížalami mění. Jak si vytváří chodbičky a jí listy, které si berou do chodbiček. Sledujeme, po jaké době bude zemina s pískem promíchaná, a porovnáváme sklenice mezi sebou. (Jančaříková, aj. 2013, s. 79)

Obrázek z přírody

Roční období: jaro, léto, podzim, zima

Cíl: hledání, přemýšlení nad uspořádáním, uplatnění vlastní fantazie, zdokonalování dovedností v oblasti jemné motoriky

Místo realizace: zahrada

Časová dotace: 25 minut

Věk dětí: 3–6 let

Pomůcky: kusy kartonu polepené z jedné strany oboustrannou lepicí páskou

Popis: Každé dítě dostane karton o velikosti A5. Děti si nalepením přírodnin vytvoří jedinečný obrázek a zjišťuje, co se na ten malý karton vejde a co ne. Nakonec se obrázek může posypat pískem a vystavit na viditelné místo. (Jančaříková, aj. 2013, s. 81–82).

Lov zvířátek žijících pod kameny a kůrou

Roční období: jaro, léto, podzim

Cíl: poznat, že okolo nás v přírodě žije množství drobných organismů, členovců, hmyzu, korýšů, pavoukovců, a seznámit se s jejich vývojovými stádii, naučit se je hledat

Místo realizace: zahrada, les

Časová dotace: 25 minut

Věk dětí: 3–6 let

Pomůcky: kelímky, skleničky s víčkem, kelímkové lupy, atlasy živočichů

Popis: S dětmi se vypravíme na lov zvířátek žijících kolem nás. Děti odhrnují kameny, listy nebo kůru. Všechny úlovky potom přemístíme opatrně do skleniček a ostatní si mohou také tvora prohlédnout. Můžeme nalézt různé druhy bezobratlých, korýšů, pavoukovic atd. Jednotlivé druhy určujeme podle klíče a bavíme se o rozdílech mezi nimi. Kdo se z dětí nebude chtít zapojit do sbírání, může pomáhat s odhrnováním listů, listovat v atlasech apod. Úlovky můžeme ukázat rodičům a pak je pustíme na místo odchyty. (Jančaříková, aj. 2013, s. 84–85)

Jaká je nejoblíbenější barva hmyzu

Roční období: jaro, léto

Cíl: poznávání barev, rozvoj předmatematických představ (více, méně, světlý, tmavý, větší, menší), rozvoj komunikativních dovedností

Místo realizace: zahrada, louka

Časová dotace: 15 minut

Věk dětí: 3–6 let

Pomůcky: jednobarevné šátky

Popis: Děti mají různé šátky, které rozmístí libovolně na louku. Zeptáme se dětí, co si myslí, na jaký šátek se bude hmyzu nejvíce líbit? Dále sledují, k jaké barvě hmyz nejraději létá. U jakého šátku je nejvíce hmyzu? Kdo si to myslel a proč? Co je v přírodě žluté? (Žlutá barva hmyz nejvíce láká). (Jančaříková, aj. 2013, s. 89).

Borová šiška jako rosnička

Roční období: podzim

Cíl: podporovat trpělivost u dětí, zvědavost, odhadnout jak se šiška zachová, popsat reakci šišky na dané prostředí

Místo realizace: zahrada: deštivé počasí a herna uvnitř budovy

Časová dotace: 10 minut + celodenní sledování

Věk dětí: 3–6 let

Pomůcky: 2 velké zralé borové šišky, teplý radiátor

Popis: S dětmi vezmeme venku borové šišky. Jednu necháme na dešti, např. venku na parapetu, abychom na ni viděli z okna. Druhou dáme do třídy na topení a pozorujeme je. Venkovní šiška se stáhne a ta, kterou máme uvnitř, se do široka otevře. Ptáme se dětí, proč si myslí, že to tak je. Prozradíme jim, že šiška se během sušení otevře a uvolní semena borovice, která se uvnitř ní vyvíjejí. To proto, aby je mohl vítr roznést a rozšířit. A ve vlhkém vzduchu šiška uzavře své šupiny, aby ochránila semena před deštěm. (Steidlová 2016, s. 117).

Honzo, vstávej

Roční období: jaro, léto, podzim, zima

Cíl: osvojení představy o velikosti kroku, počtu kroků a vzdálenosti, hrát společně s ostatními, dodržovat pravidla hry, umět vymyslet počet kroků, dokázat odhadnout počet kroků na vzdálenost

Místo realizace: zahrada, park

Časová dotace: 15 minut

Věk dětí: 4,5–6 let

Pomůcky: žádné

Popis: Všechny děti představují Honzu a stojí v řadě vedle sebe buď za čarou, nebo za pomyslnou čarou z klacků. Jedno dítě stojí naproti nim několik metrů dál. Hra začíná tím, že to dítě, které stojí samo, vykřikne: „Honzo, vstávej!“ Dále děti ve skupině zavolají: „Kolik je hodin?“ A on na to odpoví to, co ho napadne. Například: 3 sloní, 2 slepičí, 1 mravenčích, 1 krok zpátky apod. Děti si mohou vymyslet svoje jednotky míry. Děti se přibližují ke kamarádovi. Kdo se ho dotkne první, vyhrává a mění si s ním roli vyvolávače. (Bäcker-Braun 2014, s. 96)

Můj strom

Roční období: jaro, léto

Cíl: rozvoj haptické paměti, vydržet u činnosti, rozeznat nejprve jen osahaný strom zrakem, rozvoj předmatematických představ, rozvoj slovní zásoby (hrubý, hladký, tvrdý, měkký, široký, úzký, malý, velký, špičatý, ostrý, mokrá apod.)

Místo realizace: zahrada, les, park

Časová dotace: 8 minut

Věk dětí: 5–6 let

Pomůcky: šátky

Popis: Děti jsou rozděleny do dvojic. Jedno dítě má zavázané oči a je doveden od kamaráda před nějaký strom. Dopomůže mu nasměrováním paží, aby se dotkl kůry. Dále dítě se zavázanýma očima poznává strom. Dotýká se jeho kůry, přičichne si k jeho vůni, obejmě ho jak je silný apod. Učitelka děti motivuje k poznávání. Děti si snaží co nejvíce zapamatovat. Po pokynu učitelky, děti přestanou sahat na strom a poodstoupí, kamarád je trochu zatočí a rozváže mu šátek. Dítě nyní určí, na jaký strom sahalo. Dále si s dětmi povídáme o tom, jaký je jejich strom, čeho si při poznávání všimly a jaké pro ně bylo určit ho následně pomocí zraku. Jednotlivé kmeny můžeme zkoušet měřit pomocí provázku nebo švihadla a každý rozměr porovnávat. (Bäcker-Braun 2014, s. 120–121).

Ptačí zpěv

Roční období: jaro, léto, podzim

Cíl: rozvoj sluchového vnímání a percepce, rozvoj pozornosti a soustředění

Místo realizace: zahrada, les, louka

Časová dotace: 10–20 minut

Věk dětí: 3–6 let

Pomůcky: deka

Popis: S dětmi sedíme či ležíme na dece a posloucháme zvuky ptáků kolem nás. Ptáme se na otázky: Slyšíme hlas nějakého ptáka často nebo musíme dlouho čekat? A slyšíme jednoho nebo více různých hlasů? Vždy když uslyšíme ptačí zpěv, tak zvedneme prst. Nesoutěžíme, spíše se radujeme z poslechu a objevu tolika zvuků. (Bäcker-Braun 2014, s. 122)

Listí, listí, - tráva, travička

Roční období: jaro, léto, podzim

Cíl: určování druhů rostlin, rozlišení rozdílů mezi listy a kůrou, vytvořit si originální obrázek

Místo realizace: zahrada, les, park

Časová dotace: 15 minut + 20 minut

Věk dětí: 3–6 let

Pomůcky: voskovky, papíry, nůžky

Popis: Na procházce v lese nebo při pobytu na zahradě sbíráme do košíku různé listy a trávu. Od každého druhu vezmeme jeden kus. Dále porovnáváme rozdíly mezi sebou. Na jaké děti přijdou samy? Jaké listy se podobají? Listy prohlížíme ze všech stran. Až budeme mít jasno v tom, že každý list je úplně jiný, děti si ve školce nebo v altánu vytvoří jedinečný obrázek. List vloží pod papír a voskovkou přejíždí po papíru tak, aby se objevil na papíře obrys listu. Tyto otisky pak děti vystřihnou, společně s učitelkou k němu napíší jeho název a vystaví. (Bäcker-Braun 2014, s. 122–123)

Stromové obrazy

Roční období: jaro, léto, podzim

Cíl: rozvoj tvořivosti, vidět rozdíly ve struktuře jednotlivých stromů

Místo realizace: zahrada, les, park

Časová dotace: 15 minut

Věk dětí: 3–6 let

Pomůcky: papíry, provázky nebo mašle, voskovky

Popis: Každé dítě si vezme papír a najde si strom, který se mu líbí. Na jeho kmen připevní papír (učitelka může pomoci s omotáním provázku) a mohou přejíždět po papíře voskovkami. Dětem se objevují struktury kůry a tím vzniká zajímavé dílo. Společně pak představí děti svá díla a sledují rozdíly jednotlivých výsledků. (Bäcker-Braun 2014, s. 124).

Přírodní pexeso

Roční období: jaro, léto, podzim

Cíl: rozvoj zrakové percepce, zrakové paměti, porovnávání předmětů, rozvoj slovní zásoby (větší, menší, silnější, tenčí, těžší, lehčí, tmavý, světlý)

Místo realizace: zahrada, les

Časová dotace: 15 minut

Věk dětí: 3–6 let

Pomůcky: přírodniny, látka/šátek (2×)

Popis: Učitelka posbírá přírodniny dostupné z blízkého okolí a 5 jich položí na rozprostřený šátek před sebou. Děti stojí kolem šátku tak, aby všechny viděly. Sledují předměty a snaží se jich co nejvíce zapamatovat. Pak učitelka druhým šátkem předměty zakryje a děti po dvojicích nebo trojicích shání přírodniny, které si pamatují (od každé jedenkrát). Po nějaké chvíli, učitelka svolá děti a odkryje šátek. Postupně se ptá, co děti nasbíraly. Třeba: Přinesly jste šišku? Nezapomněly jste na větvíčku? S dětmi si povídáme o tom, jestli byl nějaký předmět, který si zapamatovaly snáze. Nebo jaký předmět si nemohly vybavit. Jednotlivé přírodniny, které děti donesly, můžeme porovnávat s vystavenými na šátku. Který je menší? Který je tmavší? A podobně. (Bäcker-Braun 2014, s. 124–125)

Ubytovna pro hmyz žijící samotářsky

Cíl: zdokonalování dovedností v oblasti jemné motoriky, zapojení dětí do zlepšování prostředí pro život na zahradě

Místo realizace: zahrada

Časová dotace: 20–30 minut

Věk dětí: 3–6 let

Pomůcky: připravený rám s přepážkami, materiál na výplň (navrtnaná prkénka, stébla slámy, bambusu, sena, větvíčky se dření - ostružiny, maliny, bezinky, jíl smíchaný se slámou, tvárnice s dutinami, trouchnivějící dřevo)

Popis: S dětmi postavíme hmyzí hotel, abychom na zahradu přilákali různý hmyz, možná i ptáky. Když se tam nějaký hmyz nastěhuje, budeme ho moci sledovat. Jednotlivý materiál děti vkládají do připraveného rámu. Dále budeme čekat, zda se tam nějaký hmyz objeví a naklade svá vajíčka.

Strom v průběhu roku

Cíl: pozorování, bádání, zaznamenávat změny v průběhu roku

Místo realizace: zahrada, les, park

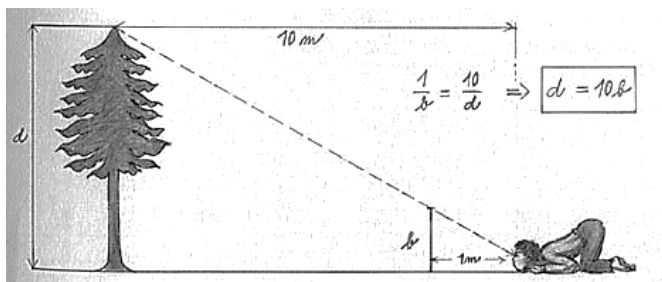
Časová dotace: 15–30 minut + celoroční sledování

Věk dětí: 3–6 let

Pomůcky: sešit pro každé dítě, psací potřeby, bílý ubrus, fotoaparát, pásmo

Popis: Každé dítě si na zahradě vybere jeden strom, který se mu líbí, nebo něčím zaujal. Je to důležitý výběr, jelikož se o tento strom bude dítě zajímat celý rok. Pokud však bude chtít. Děti si založí sešit, na který mohou vybraný strom nakreslit. Společně si řekneme k jednotlivým stromům jejich název, jaké má plody, jak je asi starý, zda je jehličnatý nebo listnatý, jak bychom ho mohli změřit. Necháme vždy prostor pro odpovědi dětí, pak doplníme.

Měřit výšku stromu můžeme pomocí tyče složitým (pro děti) výpočtem. Jak můžeme určit věk stromu? Podle přeslenů, nebo počtu letokruhů na pařezu. Obyvatele stromu určíme s pomocí prostěradla nebo bílé látky. Tu položíme pod strom a opatrně větvemi zatřese. Pak můžeme prohlížet, jaký hmyz spadl na látku. Do sešitu si děti kreslí/zapisují (s pomocí učitelky) různé poznatky o stromu. Vždy když se na něm něco změní, může to dítě zaznamenat do sešitu s datem. Může dítě popsat, jak voní, jak je vysoký, jak je asi starý, kolik měří obvod kmene, jaký má tvar, jací jsou obyvatelé stromu. Do sešitu si nalepíme list nebo jehličky z daného stromu. Mohou se na stromě uhnízdit ptáčky, nebo na něho pověsíme v zimě krmítko, to vše se hodí do sešitu. Učitelka může s dětmi strom fotit, například 4× do roka, v každém ročním období, když fotografii založíme do sešitu, vznikne krásný časosběrný dokument. Je dobré, aby děti věděly, jak se strom jmenuje a jaké má plody, bude ho tak následně nazývat. Pokud máme mladší děti, mohou být ve skupině s někým starším a pomáhat mu. (Jančaříková 2013, s. 105)

Obrázek 32_Měření výšky stromu (JUNÁK ROVENSKO 2017)

Předpověď pro tulipán

Cíl: vymyslet barvu, odpovědět celou větou, rozvoj představivosti

Místo realizace: zahrada

Časová dotace: 15 minut

Věk dětí: 3–6 let

Pomůcky: cibule tulipánů, záhon, špejle, papír, nůžky, pastelky

Popis: Než zasadíme s dětmi cibule tulipánů, povídáme si o jeho možných podobách. Jaký má tvar, barvu a jak by mohl vypadat právě ten, který zasadíme. Každé dítě má čtvrtku, pastelky, špejli a vytvoří možnou podobu tulipánu. Na místo zasazené cibulky, dítě zapíchne špejli s nakresleným tulipánem. Pak jen s dětmi čekáme, až nějaký tulipán vyroste a zda se naše představa vyplnila.

Dramatizace růstu semínka

Cíl: zapojit se do společné aktivity, ztvárnit pomocí pohybů těla danou situaci, vžít se do aktivity, zapamatovat si pohyby

Místo realizace: zahrada

Časová dotace: 15 minut

Věk dětí: 3–6 let

Pomůcky: sešit pro každé dítě, psací potřeby, bílý ubrus, fotoaparát, pásmo

Popis: Učitelka předvádí pohyby a popisuje, co dělá. Motivuje činnost tím, že předvádíme rostlinku, jak roste. *Semínko:* děti jsou stočené do klubíčka (semínko spí v zemi), kapka vody semínko probudí. *Klíček:* děti se posadí, jednu nohu skrčí pod sebe, druhou natáhnou (klíček - kořínek), natahují se rukama až ke špičce - představují přijímání vody s živinami z půdy. *Rostlinka:* ze semínka začne růst pomalu rostlinka -

děti mají ruce sepnuté nad hlavou a pomalu se zvedají - nad zemí začnou růst listy a květy (otáčejí se ke světlu a teplu) - děti se postaví, upaží a natácejí se ke světlu - rostlinka odkvete - děti svěsí paže - zralé semeno zapadne do půdy - děti se opět sbalí do klubíčka. Po činnosti si s dětmi povídáme o tom, co takové semínko potřebuje, aby mohlo růst. (Hronešová 2007, březen č. 3)

Jak roste fazole?

Cíl: upevnit si znalost o růstu rostlin, umět seřadit správně obrázky za sebou, dokázat slovně popsat proces růstu rostliny

Místo realizace: zahrada

Časová dotace: 15 minut

Věk dětí: 5–6 let

Pomůcky: sada obrázků růstu fazole

Popis: Skupiny dětí dostanou sadu pomíchaných karet, na každé kartě je jedno ze stádií růstu fazole (fazole, fazole s klíčkem, fazole s kořínkem, fazole s výhonkem, fazole se stonkem a listy, fazole kvetoucí, fazole s lusky). Skupinky dětí mají za úkol karty správně seřadit. (Hronešová 2007, březen č. 3)

Zaostřit pozornost

Cíl: zapojit se do společné aktivity, rozvoj zrakového rozlišování, pozorovat přírodu kolem sebe a zaměřit se na detaily

Místo realizace: zahrada

Časová dotace: 15 minut

Věk dětí: 5–6 let

Pomůcky: rulička od kuchyňských ubrousků nebo toaletního papíru

Popis: Dítě si může vyrobit kukátko z tvrdého papíru nebo si ozdobit papírovou ruličku. Venku skrz ni pozoruje okolí a zorné pole pohledu je omezené. Dítě sleduje ptačí hnízda, koruny stromů, život v trávě, list stromu apod. Dítě není rozptylováno okolím. Děti zkouší pozorovat pohyblivé objekty (ptáci, větve, květiny) a stálé objekty (kámen, komín domu, chodník), poté si povídáme o tom, co bylo snazší pozorovat. Děti mohou namalovat detail předmětu, který je při sledování zaujal. (Bäcker-Braun 2014, s. 131)

9 Vlastní návrh zahrady

Informace o škole

Mateřská škola Křenkova se nachází nedaleko centra města Česká Skalice v klidné části. Česká Skalice leží na území okresu Náchod, v Královéhradeckém kraji. Česká Skalice se nachází v nadmořské výšce 284 m n. m.

Mateřská škola Křenkova funguje od roku 1992. Budova školy je jednopatrová a je situovaná do klidné části města. Patří k ní velká zahrada, která je rozdělena na dvě části. Zahrada je vybavena průlezkami, houpačkami, pískovišti a skluzavkami. Výborně slouží k relaxaci, hrám a různým činnostem dětí. Lanové prvky, které se nyní nachází na pozemku, jsou zcela nové. V létě roku 2016 došlo k rekonstrukci zahrady. Na obrázku č. 34 je označen vjezd ke škole autem písmenem B. Vchod do MŠ je označen písmenem A.

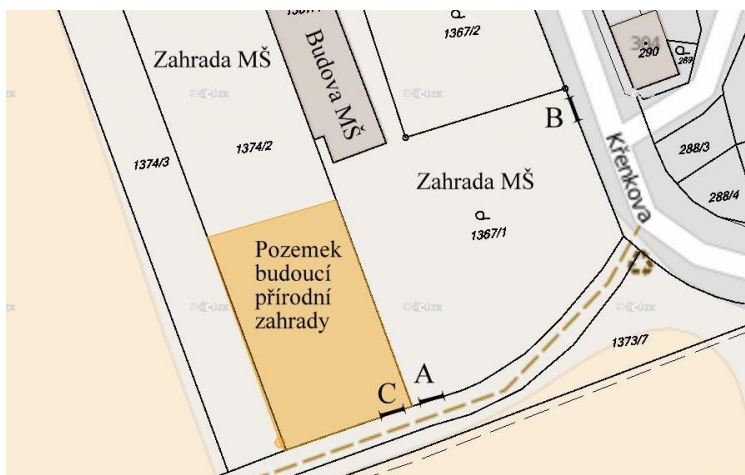
Škola spolupracuje s firmou AGRO CZ a.s. projekt „Malý zahradník“, díky němuž děti sledují proměny přírody během ročních období a zaznamenávají si poznatky. Spolupomáhají při činnostech na zahradě a péči o rostliny.

Těsně u mateřské školy se nachází Vila Čerych s rozlehlou zahradou pyšnicí se velkým množstvím vzácných dřevin. Nalezneme zde zážitkovou zahradu, která návštěvníkům umožňuje vnímat krásu místní přírody všemi smysly. Na tuto zahradu učitelky z MŠ často s dětmi chodí.

Obrázek 33_ Stávající používaná školní zahrada s lanovými prvky

Základní informace o školní zahradě

Obrázek 34_Lokalizace MŠ (OPEN STREET MAP)

Výměra zahrady u MŠ Křenkova je 2 323 m² a plocha, která se nachází za budovou MŠ, činí 1 320 m². Tam tráví děti a učitelky čas minimálně.

Vlastníkem zahrady je Město Česká Skalice. Mateřská škola má přístup na zahradu, která byla o letních prázdninách 2016 zrekonstruována. Přibyly na ní barevné lanové prvky. Se zahradou sousedí obdélníkový pozemek, který se bude v budoucnosti využívat jako přírodní zahrada pro děti. Zatím je tento prostor oplocen ze všech stran. Nyní se nachází na pozemku pár planých keřů, v zadní části se nachází vysoká kupa navezené hlíny. Na pozemek přiléhá brána pro vjezd, která je ze strany k parkovišti mateřské školy, na obrázku č. 34 je vjezd označen písmenem A.

Obrázek 35_Pohled od parkoviště na řešenou zahradu, přiléhající ke stávající zahradě

Plán obnovy zahrady

Přírodní zahrada by měla být zrealizována na pozemku, přiléhajícím na současnou zahradu školy. Pozemek je 37 metrů dlouhý a 25 metrů široký. Hlavním přáním ředitelky školy v souvislosti s tím, co by se mělo na zahradě objevit, je podium,

na kterém mohou děti vystupovat při různých akcích školy. Mým cílem je, aby toto podium mohlo být využíváno ještě častěji, a to jako přírodní učebna pro pobyt dětí venku. Při deštivém počasí by děti mohly být na podiu pod střechou a sedět na špalcích s polštářky. Pokud bude příznivé počasí, mohou se děti scházet na vydlážděném prostoru v kruhu, opět na špalcích ze dřeva. Zahrada by měla být navržena tak, aby děti mohly trávit čas venku co nejvíce a zahrada jim poskytla vše potřebné.

Obrázek 36_Řešený pozemek pro budoucí přírodní učebnu

Úvodem

Název zahrady má představovat klíček rostlinky, která je na počátku svého růstu. Stejně tak jako malé dítě. Klíč je také předmět, který nám pomáhá odkrývat různá tajemství. Koho by nelákalo se podívat do babiččiny tajemné truhly? Dále klíč symbolizuje pomyslnou cestu životem, po které dítě kráčí s naší pomocí.

Jednotlivé prvky propojují moto školního vzdělávacího programu, kterým je: *Neotvírejte dětem dveře, ale pomozte jim najít ten správný klíč, aby si je otevřely samy.* V tomto městě je také historie sadařství, zahradnictví a ovocnářství, tudíž jedním z cílů je prohloubit povědomí o svém okolí, ve kterém žijí a zároveň trávit čas v prostředí, které je v souladu s původními druhy rostlin.

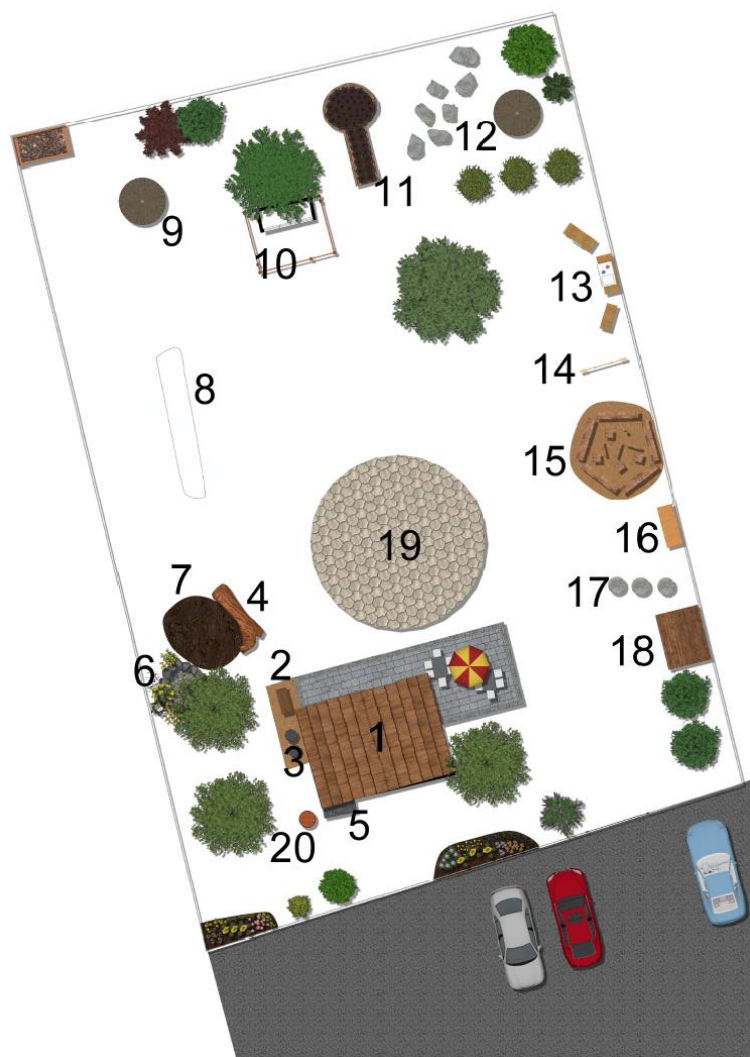
Děti se na zahradě musí cítit radostně, příjemně a bezpečně. Zahrada má nabízet výukové prvky k rozvoji dítěte. Má zde být prostor pro společná setkávání a dětskou spontánní hru. V návrhu se nacházejí také vzdělávací prvky, které dětem ukazují fungování přírody, fyzikální zákonitosti, druhy zdejších hornin nebo život ve vodním ekosystému. Děti mají možnost si vyzkoušet různé zvukové předměty, které jsou

z přírodních materiálů. Každé dítě je součástí zahrady nejen svým přínosem - péčí o rostliny a živočichy, ale už jen tím, že se na ní cítí dobře a těší se na čas trávený v ní.

Plánované prvky a jejich kritéria:

- dostupné z nejbližšího okolí (horniny, padlý strom, rostliny...)
- prvky z přírodních materiálů
- záhon s ukázkou smíšené kultury
- kompost
- stromy a keře, původní druhy a odrůdy nám známé
- trvalky
- zóna pro ptactvo a „divočinu“ + vodní zóna
- herní zóna
- klidová zóna
- dlážděná plocha s ohništěm
- zóna malého zahradníka
- výukové prvky (hudební nástroje, vodní biotop, hmyzí hotel...)
- prostor pro ukládání pomůcek a hraček
- kreslicí plocha
- kůl na vyvěšení vlajky, větrná korouhev, ukazatel světových stran

Formát A3
Měřítko 1:200

Obrázek 37_Plán rozvržení prvků v zahradě Klíček

Rozmístění prvků v zahradě:

Obrázek 38_Plán rozmístění prvků v zahradě

Jednotlivé zóny:

Herní zóna je označena červeným kruhem. Nachází se v ní kuchyňka, tabule, stolečky a stavebníště, které se podobá pískovišti. Nicméně uvnitř nalezneme místo písku různé dřevěné kostky a jiné tvary, které si děti mohou různě skládat. Mezi těmito oddělenými částmi stojí tabule, na kterou je možné psát z obou stran. Dále je zde možnost pro hru ve volném prostoru. Děti si sem mohou přinést deky, míče, přenosné typy apod.

Při pohledu do zahrady nás zaujme terénní nerovnost, tzv. val, na kterém jsou umístěné klády pro lepší vystoupaní na vrchol. V zimním období po něm mohou děti sjíždět po sněhu dolů. Je možné ho využít jako hlediště pro rodiče, sledující výstupy dětí na podiu. V zahradě jsou umístěny také dvě vrbičkové stavby. Jedná se o tvar, který se jednoduše zaplétá. Děti zde naleznou potřebné soukromí a malá stavba je inspiruje k volné hře.

Klidová zóna ve žlutém kruhu zasahuje na podium a dlážděnou plochu, což je prostor na setkávání. Jsou to místa, kde děti mohou poslouchat pohádku či vyprávění. Zadní stěna podia, která je zastřešená, je tvořena z přihrádek na uložení pomůcek a hraček. Na dlážděné ploše nebo pod střechou se mohou konat komunikativní kruhy,

kde se všichni společně přivítají a sdělí si své myšlenky. S tím souvisí i kůl, na který se dají všeset různé vlajky, což se může stát každodenním rituálem.

Hned u podia jsou umístěny hudební prvky, které umožňují další sluchový vjem a prožitek. Keře oddělují tuto část od místa, kde má být úplný klid. Děti zde nemohou utíkat ani pokřikovat, jelikož se na tomto místě nachází domeček pro hmyzí kamarády, ježkovník a budka pro netopýry. Mezi podiem a oplocením jsou zasázeny trvalky.

Obrázek 39_Pohled na zahradu z jižní strany

Zóna divočiny a vodního světa je vyznačena modře. Hlavním prvkem jsou zde elementy vyžadující vodu. Nejprve jezírko s pítkem pro ptáky. V něm děti mohou pozorovat vodní rostliny a hmyz, který se vyskytuje v mokřadech, například vážky, šidélka a šídla. Kolem jezírka jsou kameny, aby bylo ohraničené. Hloubka jezírka je maximálně půl metru, ale i tak je zabezpečeno sítí jako zábrana kvůli bezpečnosti dětí. Vedle jezírka je možné instalovat vodní mlýn, který je certifikovaným prvkem a je vhodný do zahrad mateřských škol. Dá se použít nárazově a je možné ho uklidit. Na ventil nádrže lze napojit zahradní hadici. Voda z mlýnku teče na plochu zvanou blátoviště, která slouží dětem pro tvoření z této příznivé hmoty. U tohoto prvku se nachází položený kmen spadlého stromu, který je lákadlem pro mnohé brouky. Ty mohou děti pozorovat.

Do divočiny zahrnují také největšího živočicha, který se nachází na této zahradě. Králík, který má blízko záhonek, tudíž ho děti mohou krmit vypěstovanou zeleninou. V klidové zóně u hmyzího domečku je plánováno ponechat vyšší trávu, která je také

příbytkem pro mnohé živočichy. Dále tam může vyrůst nějaký velký list pro králíka. Dalším velice zajímavým živočichem pro děti jsou žížaly, které je možné nalézt na kompostu. Ten se nachází v samém rohu zahrady.

Obrázek 40_Pohled na podium

Zóna malého zahradníka: Ve vyvýšených záhoncích si děti mohou zkoušet sázet rostlinky, pečovat o ně a následně je i sklízet. K této části také patří vysazené stromy na celém pozemku. Jsou to ovocné stromy, které dětem utkví v paměti už tím, že se s nimi děti budou každý den setkávat. Záhonky jsou vypleteny z vrbových proutků. Pokud se zadíváme na záhon z dálky nebo si ho představíme z výšky, zjistíme, že je ve tvaru klíčové dírky. Tato zóna je na plánu rozmístění prvků v zahradě zakreslena zeleným kruhem.

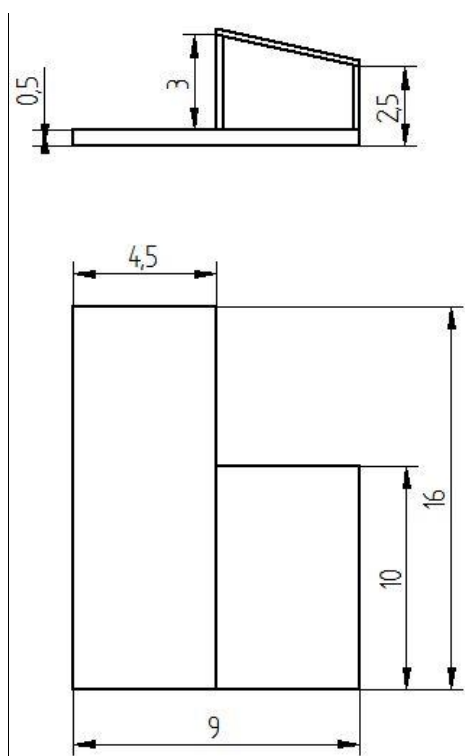

Obrázek 41_Pohled od budovy MŠ, položené nášlapné kameny děti vítají do přírodní zahrady

Prvky v zahradě Klíček:

1) Podium

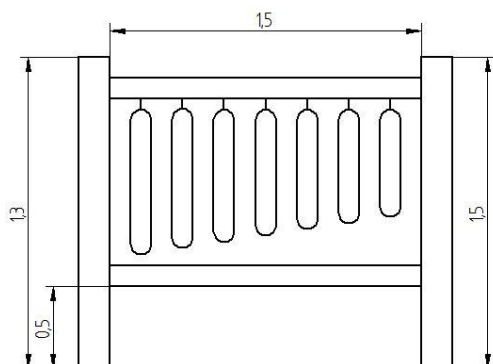
Zde je místo pro společné činnosti. Děti si mohou vyrábět u stolečků nebo hrát hry pod střechou, svačit nebo nacvičovat různá představení. Zadní stěna podia je vyplněna policemi pro pomůcky a hračky. Střecha je rovná a skloněná směrem k zadní stěně. Po té může stékat dešťová voda, kterou zadržíme v dřevěném sudu. Děti poté mohou dešťovou vodou zalévat rostlinky nebo ji používat do blátoviště. Na viditelném místě střechy podia se bude nacházet větrná korouhvička. Ze strany k dendrofonu je na podiu umístěné zábradlí, na jehož konci je ukazatel světových stran. Před podiem se dále zabuduje kůl, na který se mohou věšet různé vlajky nebo je možné ho zdobit při vítání nového ročního období.

Obrázek 42_Schéma s rozměry podia (v metrech)

2) Dendrofon

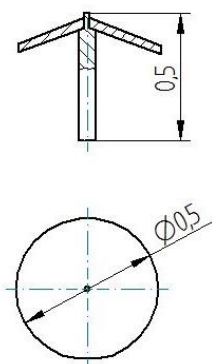
Herní prvek, který dětem zprostředkovává sluchový prožitek hned poté, co ho děti vyzkouší. Děti navíc sledují druhy opracovaného dřeva z různých stromů.

Obrázek 43_ Schéma a rozměry dendrofonu (v metrech)

3) Činely

Další hudební prvek, který děti láká pro svůj specifický zvuk.

Obrázek 44_ Schéma s rozměry činelů (v metrech)

4) Kláda

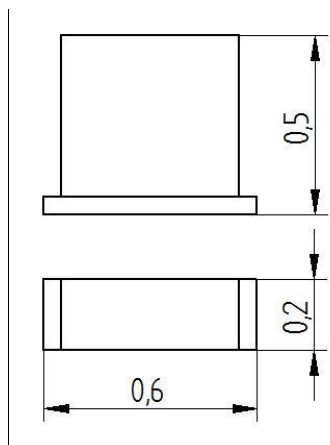
O ležících starých stromech se zmiňují již v teoretické části práce. V zahradě slouží k posezení a odpočinku, děti na ni mohou lézt a hrát si na ní. Často se dětem líbí sedět za sebou a hrát si, že jedou na výlet vlakem apod.

Obrázek 45_ Přibližné velikosti ležícího kmene (v metrech)

5) Hmyzí hotel

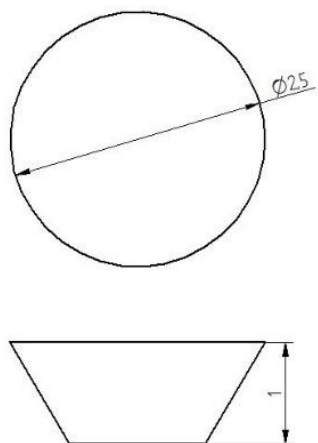
S výrobou hmyzího domečku děti rády pomohou. Společně můžeme sledovat, zda se tam nějaký brouk zabydlel.

Obrázek 46_Schéma s rozměry hmyzího hotelu (v metrech)

6) Jezírko

Tato malá vodní plocha nám může dopřát mnoho možností k pozorování vodních živočichů a rostlin, kterým se daří u mokřadů. Jezírko bude kvůli bezpečnosti zakryto sítí.

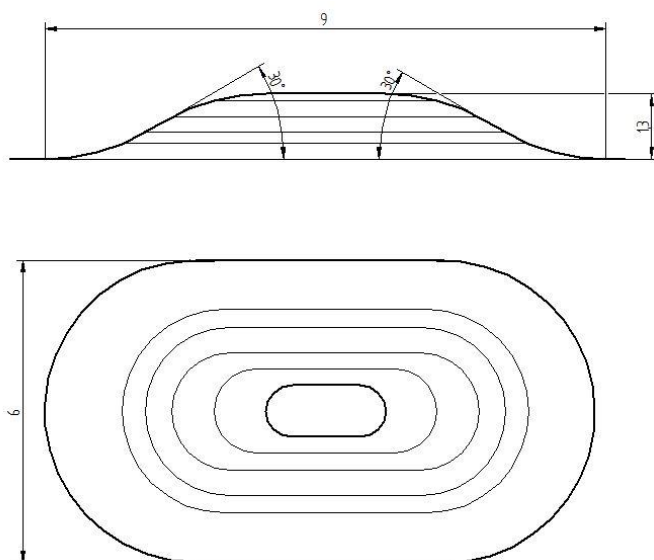
Obrázek 47_Schéma s rozměry jezírka (v metrech)

7) Blátoviště

Stanoviště, které dětem umožňuje být maximálně tvořivé a kreativní. Když plocha vyschne, děti si mohou přinést v kbelíčcích vodu, která jim z hlíny vytvoří opět tvůrčí materiál. K blátovišti je možné přikutálet špalky, na které se děti mohou posadit.

8) Val

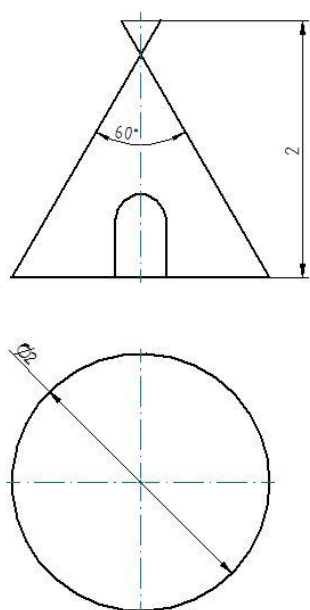
Vyvýšený terén děti povzbuzuje k pohybu a hram na něm. Z něho návštěvník vidí na celou zahradu a na podium, na kterém může sledovat vystoupení dětí. Z jedné části se může ponechat dlouhá tráva, jelikož louku je nutné sekat jen 2× ročně.

Obrázek 48_Schéma s rozměry terénní nerovnosti (v metrech)

9) Týpí

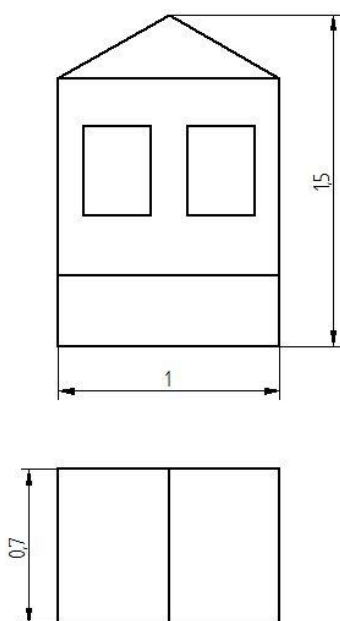
Vrbičková stavba, která vytváří příjemný stín pro dítě, které je uvnitř. Děti podněcuje k volné hře.

Obrázek 49_Schéma s rozměry vrbičkové stavby (v metrech)

10) Králíkárna

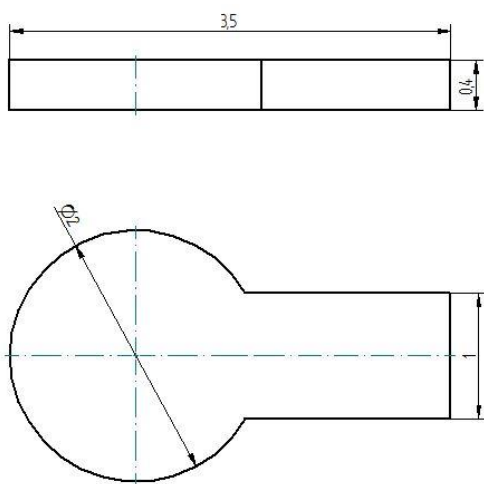
Malé zvíře, které není tak náročné na péči. Dětem poskytuje příležitost se setkat s živým tvorem. Děti si osvojují vědomosti o péči o domácí zvířata. Poznávají jak často a čím ho krmit. Zjišťují, že se o něho musíme starat pravidelně, aby mu bylo dobře. Nosit mu vodu, čistit mu pelíšek. Důležitá jsou předem stanovená pravidla, kdy si mohou děti s králíkem hrát, kdy ho krmit apod., pravidla musí být dodržována.

Obrázek 50_Schéma s rozměry králíkárny (v metrech)

11) Vyvýšený záhon

Děti si zde mohou vyzkoušet sázet rostliny, pečovat o zeleninu, kterou následně ochutnají.

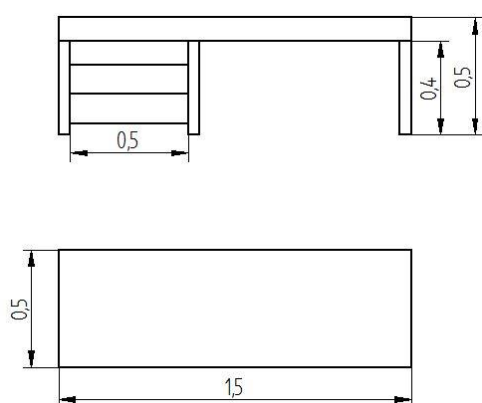
Obrázek 51_Schéma s rozměry záhonu (v metrech)

12) Týpí II.

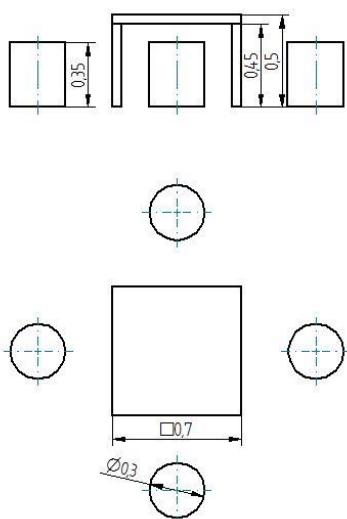
Druhá vrbičková stavba umístěná u drobných ovocných keřů. Zde jsou děti ještě více v soukromí a mají zde pocit, že nejsou sledované.

13) Kuchyňka

Prostor, kde děti vytváří vlastní pokrmy a nápoje. Suroviny mohou brát v prostoru celé zahrady, která je pestrá a nabízí různé materiály k tvoření. V této části děti naleznou stolky, židle, nízkou skříň, připomínající sporák. V jednotlivých přihrádkách najdou děti vybavení v podobě nádobí, příborů, hrnečků atd.

Obrázek 52_Schéma s rozměry kuchyňky (v metrech)

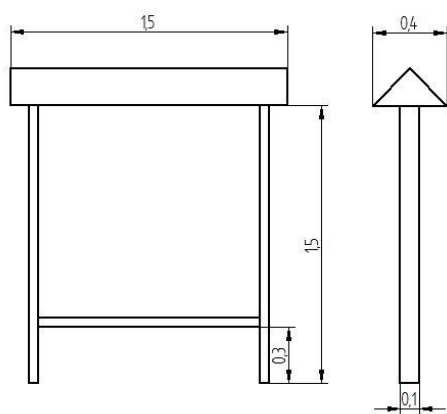

Obrázek 53_Schéma s rozměry stolků a špalků (v metrech)

14) Tabule

Tento prvek slouží k uvolnění ramenního kloubu, lokte i zápěstí. Děti mají dostatečně velkou plochu pro kreslení na tabuli. Křídly jsou uloženy v pouzdře, aby nezmokly. Tabule je oboustranná.

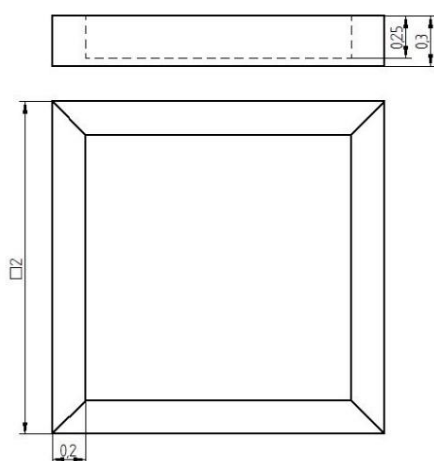

Obrázek 54_Schéma s rozměry tabule (v metrech)

15) Stavebniště

Pro manipulaci s modely různých geometrických tvarů, slouží dětem k rozvoji předmatematických představ. Při jejich skládání a stavění si děti osvojují poznatky o velikostech a hmotnosti. Zdokonalují si jemnou motoriku.

Obrázek 55_Schéma s rozměry obvodu stavebniště (v metrech)

16) Dílna

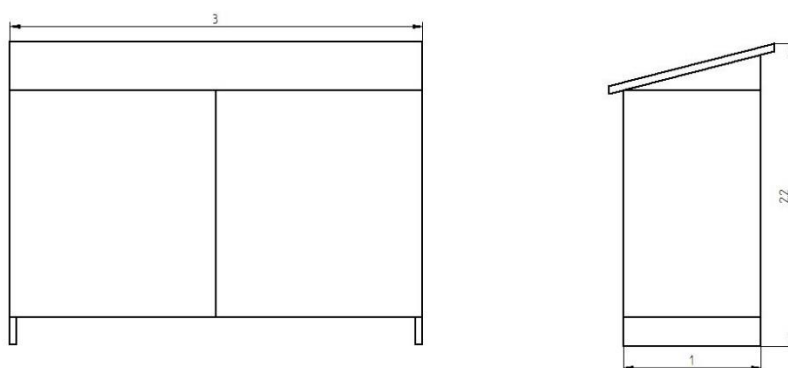
Děti by měly přijít do styku s věcmi denní potřeby. Případá mi důležité, aby děti měly příležitost uchopit kladívko, pilku nebo šroubovák již v dětském věku. Pokud s těmito předměty budou zacházet dle jasně stanovených pravidel, zvyknou si, jak se s nimi pracuje. Děti si samy ublížit nechtějí, a tak jsou opatrné při používání ostrých nástrojů. Mezi pravidly v dílně může být: v dílně je jen jeden, vždy se dívám na to, co dělám, vracím věci na své místo a nikam s nimi neodcházím apod. Schéma a rozměry stolu s nářadím se shodují s kuchyňkou.

17) Nášlapné kameny

Tři vedle sebe ležící kameny, které představují nejvíce se vyskytující horniny v oblasti navrhované zahrady. Pískovec, jílovec a červený pískovec. Kameny jsou zbaveny ostrých hran, aby se minimalizovalo nebezpečí zranění dětí. Děti se tak seznamují s horninami, které jsou typické pro tento kraj.

18) Kůlna na nářadí

Tato zahradní skříň poskytuje přístřeší pro nářadí potřebné k péči o zahradu. Z jedné strany kůlny bude vyskládané dřevo použitelné na zátop. Na kůlně je plánovaná zelená střecha osázená sukulenty, vřesy apod.

Obrázek 56_Schéma s rozměry skříně (v metrech)

19) Dlážděná plocha

Před podiem se nachází vydlážděná plocha z různých druhů kamenů. Mozaika kamenů bude znázorňovat obrazce připomínající růst rostliny. Uprostřed plochy bude umístěno ohniště. Průměr této plochy je 4m².

20) Sud na dešťovou vodu

Do sudu je sveden okap na dešťovou vodu. V dolní části sudu je zaveden kohoutek pro nalití vody do konve. Děti se tak nemusí nahýbat přes okraj sudu. Sud je z vrchu preventivně zakryt.

Závěrem k návrhu přírodní zahrady

Přínosem vzniku nové zahrady je získání přírodního prostoru pro přirozenou a volnou hru dětí z mateřské školy v České Skalici. Zahrada nabízí dětem možnost být v přímém kontaktu s přírodou, vidět ji v proměnách během celého roku. Dále získávat praktické zkušenosti: seznámení se s růstem rostlin, pozorování drobných živočichů, údržba, kompostování. Dát dětem prostor na vytváření vlastních originálních herních aktivit a spontánní pohybové aktivity.

Dítě při častém pobytu na zahradě získává povědomí o užitečnosti živočichů, o jejich potřebnosti pro přírodu i člověka. Uvědomí si důležitost půdy pro růst rostlin a stromů. Tvoří si kladný vztah k přírodě, kterou chrání. Uvědomí si důležitost vzduchu, slunce a vody pro člověka, ale i pro ostatní živočichy a rostliny. Sleduje změny počasí, umí na ně reagovat.

Zahrada by měla nabízet prostor pro každodenní aktivity pro děti z mateřské školy. Také pro rodiče a veřejnost. Hlavním záměrem projektu je, aby děti trávily co nejvíce času venku, v příjemném prostředí, které samy utváří a cítily se v něm dobře.

10 Závěr

Závěrečná práce se zabývá přírodními zahradami u mateřských škol. V teoretické části jsem charakterizovala základní rysy přírodních zahrad, popsala prvky, které může zahrada obsahovat, a legislativu, kterou je potřeba prostudovat před rekonstrukcí či realizací zahrady.

V praktické části jsem chtěla co nejvíce vystihnout možnosti využití zahrady s dětmi. Na základě odborné literatury i svých zkušeností jsem se snažila o zdůraznění významu pobytu dětí venku a v přírodě a popsala i konkrétní přínosy.

Dále jsem se snažila přiblížit konkrétní přírodní zahradu u mateřské školy, a to v Žacléři. Provedla jsem rozhovory s tamními pedagogy o tom, jak vnímají rekonstrukci zahrady. Došla jsem k závěrům, že si každý na přírodní zahradě najde něco, co si oblíbí a že změna je jednoznačně pozitivní. Z rozhovorů vyplynulo, že nynější zahrada je pro děti lákavější a charakter jejich her se jednoznačně změnil. Nyní nalézají děti na zahradě mnoho zákoutí, hry jsou více komunikativní a klidné. Děti mají co objevovat a zkoumat. Hrají si s různým přírodním materiálem a mají možnost střídat druhy pohybů a vymýšlet nejrůznější činnosti. Na zahradě před proměnou vypadaly dětské hry jednotvárně a děti často běhaly, někdy se stávalo, že se děti nudily. Učitelky také pozorují méně konfliktů na přírodní zahradě. Přírodně utvořená zahrada nabízí mnoho příležitostí k realizaci volné spontánní hry dětí od tří do šesti let. Poskytuje prostor pro pěstování na záhoncích. Navíc je lákavá i pro rodiče a veřejnost. Nyní mohou učitelé z MŠ Pohádka vymýšlet akce pro rodiče s dětmi na zahradě, kde je vhodný altán k setkávání. Další výhodou nově vytvořené zahrady je, že pobyt na zahradě může současně využít celá škola, tak tomu před proměnou nebylo. Při další návštěvě školy by bylo zajímavé pozemek sledovat dlouhodobě, zda bude zahrada stále oblíbená i přes možné změny.

Dalším dílčím cílem mé práce bylo navrhnout soubor aktivit, které je možné s dětmi realizovat ve venkovním prostředí. Některé z činností jsem již stihla vyzkoušet a mohu je tedy ze své zkušenosti doporučit. Aktivitu, které jsem nabídla, nenásilně seznamují děti s přírodou a budují si k ní kladný vztah. Při pobytu venku se děti stávají otužilejšími, více vnímají změny v přírodě a všímají si detailů v ní. Bezprostředně v přírodě také děti pozorují rozdíly ročního období.

Závěrečnou kapitolou práce je můj vlastní návrh zahrady v přírodním stylu. Návrhy jsem projednávala s odborníky a dále měnila v průběhu našich konzultací. Zda je splněn cíl navržené zahrady by se nejlépe poznalo po její realizaci. Nicméně zadání ředitelky v MŠ Křenkova bylo jednoznačné a její kritéria jsem splnila. Zahrada by měla nabízet dětem setkávání s živočichy a řadou rostlinných druhů. Zahradní prvky by měly být zadávány pouze výrobcům z nejbližšího okolí a zahrada by měla obsahovat druhy zdejších hornin. Děti by měly na zahradě poznat naše původní druhy stromů, keřů a květin. Dále by měla poskytovat příjemný prostor pro setkávání, možnost rozdělení ohně nebo společné aktivity pod střechou podia. V zahradě je navržena terénní nerovnost, která zpestřuje pozemek a láká děti k pohybu na něm. Vzhledem k lokalitě řešené zahrady by bylo vhodné zajistit dětem možnost poznat místní včelaře, chovatele, zahradníky, ekology apod., kteří ve městě působí.

Tato bakalářská práce by mohla inspirovat pedagogy v mateřských školách, kteří plánují změnu zahrady. Mohla by být přínosná pro studenty pedagogických škol, kteří vidí též velký význam pobytu dětí v přírodě a mohli by využít navrhované aktivity pro realizaci v praxi.

Psaní práce mně přineslo mnohé zkušenosti a poznatky. Poznala jsem řadu pedagogů z různých krajů České republiky, za což jsem velice vděčná. Navštívila jsem zahrady různých charakterů a zjistila, jak konkrétně na nich učitelé s dětmi fungují. Uvědomila jsem si význam působení učitele, které je pro práci s dětmi velmi důležité. Na semináři jsem se obohatila o vědomosti z oblasti zahradničení, což mi bude prospěšné do mého soukromého života. Poznala jsem mnoho zajímavých aktivit a nápadů na tvoření v zahradě s dětmi, které jistě dále využiji v mé budoucí praxi.

Seznam použitých zdrojů

- BÄCKER-BRAUN K., 2014. *Rozvoj inteligence u dětí od 3 do 6 let*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-4798-9.
- CORE TRADE S.R.O., *Školky.info: Největší databáze mateřských škol v ČR* [online]. [vid. 14. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.skolky.info/>
- DANIŠ, P., 2016. *Děti venku v přírodě: ohrožený druh?*. vyd. Tereza, vzdělávací centrum. ISBN 978-80-87905-10-4
- ELSET, *Nadace Ivana Dejmala* [online]. [vid. 16. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.nadaceivanadejmala.cz/>
- FERJENČÍK, J., 2010. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-815-9.
- GAMERITH, W., HRADIL, R., 2013. *Moje přírodní zahrada*. 2. vyd. Jindřichův Hradec: Přírodní zahrada. ISBN 978-80-260-5326-2.
- GRÜNDLER E. C., SCHÄFER, N., 2010. *Dětská hřiště a zahrady v přírodním stylu: význam, plánování, realizace*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo životního prostředí. ISBN 978-80-7212-523-4.
- HEDERER, J., 1994. *Životní prostředí a výchova*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-85282-88-7.
- HEISSENBERGER, J., RITSCHER, K., 2001. *Přírodní zahrada: Spolupracujeme s přírodou - ona bude spolupracovat s námi. Zahrada pro děti*. Český Krumlov: ŠUMAVA.
- HRONEŠOVÁ, L., 2007. *O čtyřech královstvích aneb Jak na ekologickou výchovu v mateřské škole*. 2. vyd. Rýchory: Středisko ekologické výchovy a etiky SEVER. ISBN 978-80-86838-18-2.
- CHALOUPKY, 2007. *Učíme se v zahradě*. 1. vyd. Kněžice: Chaloupky
- CHALOUPKY, 2011. *Praktická péče o školní zahradu společně se žáky*. 2. aktual. vyd.: Chaloupky 2016. ISBN 978-80-906417-0-9.
- JANČAŘÍKOVÁ, K., KAPUCIÁNOVÁ, M., 2013. *Činnosti venku a v přírodě v předškolním vzdělávání*. 1. vyd. Praha: Dr. Josef Raabe. ISBN 978-80-7496-071-0.

- KŘIVÁNKOVÁ, D., 2014a. Školní zahrada jako přírodní učebna: Jak založit školní přírodní zahradu. 2. vyd. Brno: Lipka. ISBN 978-80-87604-62-5.
- KŘIVÁNKOVÁ, D., 2014b. Školní zahrada jako přírodní učebna: Voda ve školní přírodní zahradě. 2. vyd. Brno: Lipka. ISBN 978-80-87604-62-5.
- KŘIVÁNKOVÁ, D., 2014c. Školní zahrada jako přírodní učebna: Sucho ve školní přírodní zahradě. 2. vyd. Brno: Lipka. ISBN 978-80-87604-62-5.
- KŘIVÁNKOVÁ, D., 2014d. Školní zahrada jako přírodní učebna: Výukové prvky ve školní přírodní učebně. 2. vyd. Brno: Lipka. ISBN 978-80-87604-62-5.
- LEDVINA, P., *Ekomapa: Ekologický institut Veronica* 2017 [online]. [vid. 16. 4. 2017]. Dostupné z: http://www.veronica.cz/ekomapa#k=priroda_zahrady
- MACHÁTOVÁ, I., aj., 2014. *Cesta k zahradní plaketě aneb Vítejte v přírodní zahradě*. Jindřichův Hradec: Občanské sdružení Přírodní zahrada.
- Nadace Partnerství: Lidé a příroda* [online]. [vid. 16. 4. 2017]. Dostupné z <http://www.nadacepartnerstvi.cz/>
- Nadační fond Zelený poklad* [online]. [vid. 16. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.zelenypoklad.org/>
- OPEN STREET MAP, *Katastr nemovitostí a katastrální mapa* [online]. [vid. 25. 4. 2017]. Dostupné z: http://www.ikatastr.cz/#lon=16.040579&zoom=19&lat=50.39099&lon=16.04031&layers_3=B00000FFTTFT
- POHLODKOVÁ, E., 2007. Psychomotorika a jóga pro děti předškolního věku. Brno: Pavel Křepela. ISBN 80-86669-06-8.
- PÝCHOVÁ, M., SMRŽ, T., 2013. *Hrajeme si s dětmi v zahradě*. 2. rozš. vyd. České Budějovice: Základní článek hnutí Brontosaurus Forest - CEGV Cassiopeia, Jizerská 4, 370 11, České Budějovice.
- STEIDLOVÁ, D., 2016. *365 experimentů na každý den*. 1. vyd. Praha: FRAGMENT. ISBN 978-80-253-2872-9.
- STRUMHAUS, O., PREININGEROVÁ, L., RAZÁKOVÁ, D., 1955. *Metodika seznamování dětí s přírodou v mateřské škole*. 1. vyd. Praha: SPN.

ŠVÉDOVÁ D., *Nadace Veronica* [online]. [vid. 16. 4. 2017]. Dostupné z:

<http://nadace.veronica.cz/page/o-nadaci.php>

WEBSNADNO.CZ SERVICE, *JUNÁK ROVENSKO* [online]. [vid. 25. 4. 2017].

Dostupné z:

http://www.medvediberoun.eu/images/medvedi/mereni/mereni_v_priode_03.jpg